

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Кафедра журналістики

Жога Олександр Валерійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Журналістика Угорщини в контексті історичних змін: від ранніх форм комунікації до соціалістичного медіапростору»

(тема)

061 Журналістика
(назва спеціальності)

«Міжнародна журналістика»
(освітня програма)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Магістерська кваліфікаційна робота Жога Олександра Валерійовича містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник:

Ткач Дмитро Іванович
Доктор політичних наук, професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Київ–2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УГОРСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДО ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ.....	7
1.1. Концептуальні засади та критерії періодизації історії журналістики Угорщини.....	7
1.2. Формування угорського інформаційного простору в умовах економічних криз та занепаду влади Габсбургів.....	19
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ УГОРСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОГО ВПЛИВУ.....	30
2.1. Особливості функціонування медіа в період комуністичної ідеології.....	30
2.2. Трансформація журналістики Угорщини в добу соціалістичних реформ і державної модернізації.....	42
РОЗДІЛ 3. УГОРСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА В ЕПОХУ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1956 РОКУ ТА ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН.....	60
3.1. Представники журналістського середовища Угорщини: професійні долі й суспільна роль до соціалістичної епохи.....	60
3.2. Медіапростір Угорщини на зламі політичних режимів і формування нової інформаційної культури	78
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103

ВСТУП

Актуальність теми. Журналістика є невід’ємною складовою системи соціальних комунікацій, адже саме через неї суспільство отримує знання про події, процеси та тенденції сучасності. Вона виконує функцію посередника між реальністю та громадськістю, перетворюючи складні явища на зрозумілі образи, що формують колективне сприйняття світу.

Журналісти, використовуючи різноманітні жанри — від новин і репортажів до аналітичних матеріалів, інтерв’ю чи коментарів, — забезпечують суспільство достовірною, цікавою та етично виваженою інформацією. Професійні стандарти їхньої діяльності передбачають відповідальність за правдивість, ясність і неупередженість подання фактів.

Саме це професійне спрямування відрізняє журналістику від повсякденного спілкування, надаючи їй характеру цілеспрямованої інтелектуальної діяльності, спрямованої на формування громадської думки.

В історії Угорщини журналістика відігравала вагомую роль як у культурному, так і в політичному розвитку держави. Вона ставала інструментом суспільного впливу, засобом мобілізації громадськості, захисту державних інтересів і формування національної ідентичності.

Медіа простежували політичні процеси, коментували суспільні події, були трибуною для громадського діалогу та дискусій. Саме через пресу та інші засоби масової інформації відображалися ключові моменти угорської історії: боротьба за незалежність, існування в складі різних імперій, політичні й економічні перетворення.

Журналісти Угорщини виступали каталізаторами суспільних змін, сприяли підвищенню рівня громадської свідомості, формували простір для обговорення актуальних проблем і розвитку демократичного мислення. Їхня діяльність стала важливою частиною становлення Угорщини як свідомої та активної нації.

Кожен історичний період країни — революційні події, трансформації політичних режимів, соціальні зрушення — знаходив відображення у пресі.

Йдеться про революцію 1848 року, події 1919-го й 1956-го, а також про глибокі зміни кінця 1980-х – початку 1990-х років.

Журналістика не лише фіксувала історичні події, а й активно впливала на них, формуючи ставлення суспільства, оцінки та інтерпретації. Саме тому її можна вважати одним із провідних чинників суспільно-політичного життя.

Тривала традиція угорської журналістики, що зберегла свою стабільність і вагу упродовж століть, забезпечує її нинішню роль як важливого інструмента розвитку громадянського суспільства, культури діалогу та демократичних процесів.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є всебічне вивчення розвитку угорської журналістики від її зародження до соціалістичної доби та формулювання пропозицій щодо її вдосконалення у сучасних умовах.

Відповідно до поставленої мети нами було сформульовано наступні **цілі і завдання:**

- розглянути основні підходи до періодизації історії угорської журналістики;
- надати теоретичну інтерпретацію розвитку журналістики в період занепаду економіки та падіння влади Габсбургів;
- проаналізувати особливості функціонування преси в умовах «комуністичного» режиму;
- охарактеризувати журналістику доби соціалістичних перетворень;
- простежити долі журналістів і специфіку професійної спільноти до настання соціалістичної епохи;
- проаналізувати стан угорської журналістики під час переходу до нового політичного устрою.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що формувалися в угорській журналістиці з часу її виникнення.

Предметом дослідження є процес розвитку угорської журналістики — від зародження до соціалістичного періоду.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів. Метод аналізу та синтезу застосовано при дослідженні історичних етапів становлення угорської журналістики (підрозділи 1.2, 3.1). Системний підхід дозволив виявити чинники, що впливали на розвиток медіа у період «комуністичного» режиму (підрозділ 2.1).

За допомогою структурно-функціонального методу досліджено підходи до періодизації історії угорських медіа (підрозділ 1.1). Використання загальнонаукового методу дало змогу сформулювати загальну характеристику стану угорської журналістики, визначити ключові проблеми та тенденції її розвитку.

Аксіоматичний метод застосовано для збору, перевірки й систематизації фактів, що дозволило сформулювати рекомендації та можливі шляхи розв'язання виявлених проблем (підрозділи 2.2, 3.2).

Науково-теоретична база дослідження. Теоретичну основу роботи становлять праці відомих учених і дослідників: Д.І. Ткача, В.В. Костюка, О.В. Усманової, М.В. Чабаненка, І.Л. Михайлина, Н.М. Кушнарєнко, В.М. Шейка, Ю.М. Бідзилі, М.І. Вуароля, В.А. Здоровеги, А.З. Москаленка, О.Ю. Бекірової, І.І. Земляної.

Наукова новизна. Новизна дослідження полягає в систематичному розгляді розвитку угорської журналістики від XVII до XXI століття у зв'язку з політичними трансформаціями держави. Такий підхід дозволяє простежити еволюцію медіа як реакцію на революції, соціальні зміни та історичні злами.

Журналістику розглянуто як не лише інструмент відображення подій, а й активного учасника політичних процесів. Вивчення взаємодії між суспільними трансформаціями та діяльністю преси дає змогу глибше зрозуміти роль засобів масової інформації у формуванні громадської свідомості в Угорщині.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження мають практичну цінність і можуть бути використані:

- у науковій сфері — для подальшої розробки теоретичних основ вивчення історії угорської журналістики;
- у правотворчій діяльності — під час удосконалення законодавчих норм, що регулюють журналістську практику в Україні та Угорщині;
- в освітньому процесі — для підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання дисциплін, пов'язаних із журналістикознавством.

Структура магістерської роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел із 82 найменувань. Загальний обсяг магістерської роботи 103 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ УГОРСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ДО ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

1.1. Концептуальні засади та критерії періодизації історії журналістики Угорщини

Здійснено стислий, але інформативний огляд витоків угорської журналістики. Початки формування національної преси в Угорщині відносять до XVII століття. Перші видання угорською мовою постали під впливом

реформаційних течій і зумовлювалися прагненням ширше розповсюджувати освіту серед населення.

У 1705 році побачила світ перша угорська газета — «Magyar Mercurius» («Угорський Мерк'юрій»). Видання відіграло помітну роль у поширенні відомостей і новин серед широкої аудиторії. На його шпальтах віддзеркалювалися домінантні тенденції епохи: ключові політичні та соціальні події, а також повідомлення про культурні явища й наукові здобутки.

Надалі, у XVIII та XIX століттях, угорська періодика утверджувалася як значущий учасник політичних дискусій і інтелектуальних обмінів. Під впливом переломних історичних процесів — революцій і періодів політичних трансформацій — преса послідовно виконувала функцію інструмента вираження громадської думки та каналу для поширення ідей [1, с. 189].

Саме цей етап заклав підвалини подальшого розвитку угорської журналістики як провідного засобу масової комунікації, який і сьогодні зберігає відчутний вплив на суспільні процеси й політичний контекст держави.

У цей самий час визначалася й військово-політична сцена: Ференц Ракоці II очолив воєнні дії проти Габсбурзької монархії, домагаючись для Угорщини державної незалежності.

1 травня 1711 року в місті Сату Маре було підписано угоду про припинення антигабсбурзького повстання, що фактично означало капітуляцію повстанського війська Ракоці перед імперською владою. Домовленості досягли головнокомандувач Ракоці граф С. Каролі та генерал імператора П. І. Пальфі. Цей крок зафіксував завершення збройного протистояння зазначеної доби й припинив активну боротьбу за незалежність Угорщини.

Після укладення Сатмарського миру 1711 року Угорщина фактично знову інтегрувалася до складу володінь Габсбургів. Угода, яка завершила повстання під проводом Ференца Ракоці II, поставила крапку на спробах негайного політичного відокремлення від імперії. Відтак угорські землі зберегли статус частини Австрійської монархії.

Водночас Угорські Державні збори — двопалатний орган, що об'єднував духовенство й шляхту, — формально брали участь у творенні законів спільно з імператором. Однак вирішальні для країни питання найчастіше ухвалювалися верхніми щаблями імперської адміністрації.

Безпосередні адміністративні повноваження здійснювалися через систему угорських наказів, діяльність Ради намісництва, Угорської Королівської Казни та Угорської Королівської Канцелярії. Попри це, основний контроль і прийняття стратегічних рішень лишалися прерогативою центру у Відні, що вказує на централізовану модель управління зі столицею імперії.

За правління Карла III (Кароя III) було ухвалено ключове рішення про перехід угорського престолу до його доньок із збереженням неподільності імперських територій. На Державних зборах 1722–1723 років угорське дворянство затвердило спадкування по жіночій лінії та погодило нерозривний зв'язок Угорщини й суміжних провінцій з іншими частинами монархії — так звану Прагматичну санкцію. Документ став визначальним для подальшої системи державного устрою та династичного спадкування [2].

Після смерті Карла III прусський король Фрідріх II окупував Сілезію, що загостило міжнародну ситуацію. Марія Терезія, звернувшись до дворянства на Пожоньських (Братиславських) Державних зборах, здобула підтримку для формування війська та фінансового забезпечення війни. Збройні конфлікти, що стали частиною боротьби за австрійську спадщину та згодом переросли у Семирічну війну (завершення у 1748 р., нова фаза 1756–1763 рр.), допомогли імперії уникнути втрати додаткових територій.

Окреслений час позначився і глибокими демографічними зрушеннями: населення імперії до кінця XVIII століття подвоїлося, сягнувши близько 10 мільйонів осіб. Вища щільність населення спостерігалася в північних і західних регіонах, тоді як відвойовані у турків землі відзначалися меншою заселеністю. Значний прошарок суспільства проживав у сільській місцевості та невеликих містечках.

Разом із тим XVIII століття стало періодом відчутного економічного розвитку в Угорщині. Ідеї просвітництва приходили, зокрема, через угорських студентів, які поверталися з іноземних університетів; утім їхній вплив довго залишався переважно в межах аристократичних і інтелігентських кіл. Науково-культурна комунікація тривалий час спиралася на латину, однак поступово визріла потреба ширше утверджувати угорську мову. Відчутним був і вплив французьких енциклопедистів, зокрема в літературі, що описувала країну. *Ratio Educationis* (1777 р.) — запроваджена монархом як наказ (а не закон) — створила єдину модель освіти в руслі освіченого абсолютизму.

Після Марії Терезії на трон вступив Йосиф II, який задекларував намір обмежити станові привілеї й розпочав низку реформ. Попри загальну прогресивність, декрет 1784 року про використання німецької мови як єдиної в діловодстві та ліквідація місцевого самоврядування в Угорщині спричинили падіння підтримки його курсу серед угорської еліти [3, с. 226].

Згодом Леопольд II намагався стабілізувати зовнішньополітичну ситуацію імперії, а на Державних зборах 1790–1791 років досяг домовленостей із угорською стороною. Однак його наступник, Ференц I, скасував більшість нововведень, зокрема тих, що стосувалися освіти.

Події 1795 року призвели до жорсткого придушення угорського яacobінського руху, який прагнув соціальних реформ і державної незалежності. Наслідком стало згортання реформаторських ініціатив на кілька наступних десятиліть.

Після етапу більш авторитарного правління Ференца I у суспільстві посилювалися запити на зміни та публічні протести. Символічного значення набуло жертвування графа Іштвана Сечені на заснування Угорського Наукового Товариства — крок, який стимулював розвиток науки й освіти та підготував ґрунт для нової хвилі реформ.

Ідейні провідники реформ прагнули поєднати суспільні та економічні перетворення з утвердженням національної ідентичності. Їхня діяльність була

спрямована на розширення громадянських прав і економічну модернізацію країни. Формування Консервативної та Опозиційної партій засвідчило початок інституціоналізації партійної системи в Угорщині та надало різним соціальним групам можливість висловлювати власну позицію й об'єднувати підтримку.

У цей період спостерігався сплеск видавничої активності: з'явилася значна кількість нових видань, що свідчило про швидке зростання читацької аудиторії. Реформа мовної політики та проголошення угорської мови державною сприяли консолідації мовного простору й розширенню доступу до знань. Паралельно збільшення тиражів газет і книжок робило інформацію суттєво доступнішою, підвищуючи рівень поінформованості та загальної освіченості населення [4].

Демографічний профіль країни залишався різноманітним: поряд проживали угорці, німці, євреї та інші етнічні групи. Така багатонаціональна структура ставала підґрунтям для політичних і соціальних дискусій, адже етнокультурна різnorodність безпосередньо впливала на формування поглядів і характер взаємодії між різними прошарками суспільства.

1848 рік став для Угорщини переломним: революційні події спричинили формування ліберальної реформістської опозиції і кардинально змінили політичну конфігурацію держави. Лайош Баттяні відіграв провідну роль у створенні уряду й ініціюванні пакета законів, спрямованих на розширення політичних прав і свобод громадян.

Революційні зрушення 1848 року призвели до глибокої реорганізації владних структур, що стало першим етапом ширших реформ і розширення політичної участі населення.

У 1848–1849 роках країна опинилася в епіцентрі збройного протистояння. Наступ імперської армії Австрії тимчасово привів до окупації значної частини території Угорщини. Водночас революційне військо провело успішні контрдії, і Лайош Кошут проголосив незалежність та сформував уряд.

Жорсткі репресії після придушення повстання — включно зі стратою Лайоша Баттяні та інших лідерів — залишили глибокий слід у національній

пам'яті. Сформована згодом «бахівська система» характеризувалася посиленням централізованим контролем і репресивними практиками, що демонструвало прагнення укріпити монархічну владу і відновити адміністративну вертикаль.

Після революційний період ознаменувався стримуванням будь-яких спроб здобуття національної незалежності та масштабними урядовими ініціативами з адміністративної, податкової та економічної модернізації. Законодавчі зміни — скасування кріпацтва, нові податкові механізми, активне залізничне будівництво — стимулювали економіку, пришвидшили розвиток інфраструктури та сприяли залученню іноземних інвестицій [5, с. 78].

Особливо показовими стали 1859–1861 роки: поразка Австрії під Сольферіно зруйнувала підвалини «бахівської системи» і породила обіцянки конституційної реставрації. Проте повернення до конституційного ладу наштовхнулося на розбіжності між політичними фракціями, через що Державні збори були розпущені — як і в 1848 році, коли питання автономії та самоврядування ставали каменем спотикання.

Період «Провізоріуму» позначив часткове повернення до абсолютизму, але переговори між сторонами тривали. Ференц Деак у 1865 році опублікував позицію про готовність угорської нації погодитися на закони 1848 року за умови, що імператор Франц Йосиф гарантує їх неухильне дотримання. Це свідчило про неослабні пошуки компромісу між імперським центром і угорськими вимогами щодо самоврядування та правових гарантій.

Події 1866 року справді відкрили шлях до домовленостей. Після нищівної поразки Австрії у війні з Пруссією Деак і його однодумці не відступили від обраної стратегії. У 1867 році було укладено «Австрійсько-угорський компроміс» (або «Австро-угорську угоду»), що фактично створила дуалістичну монархію Австро-Угорщини. Модель політичного порозуміння між Австрією та Угорщиною забезпечила ширшу автономію Угорщини в межах монархії: країна отримала власний парламент (Рейхстаг) і уряд, а Франц Йосиф I став монархом

обох держав, які мали окремі уряди й парламенти, але спільного правителя та міністра закордонних справ.

Після компромісу 1867 року нова державна конструкція складалася з двох рівноправних частин — Австрійської імперії та Королівства Угорщини. Останнє об'єднувало всі історичні території Угорщини, включно з поверненням Трансильванії, а також передбачало скасування військових прикордонних провінцій. У 1868 році було досягнуто угоди з Хорватією, яка врегулювала взаємини між Угорщиною та Хорватією в межах дуалістичної системи [6, с. 66].

Кожна половина монархії мала власне законодавство, уряд, адміністративний апарат і судову систему. Така двоєдина структура прагнула поєднати автономію з інституційною єдністю під спільною короною.

Паралельно прискорювався економічний розвиток: кількість промислових підприємств зросла в одинадцять разів, а чисельність працівників — у шість разів. Вирішальну роль відігравали харчова промисловість, видобуток вугілля та залізної руди, а також машинобудування — передусім виробництво транспортних, харчових і сільськогосподарських машин, критично важливих для подальшої модернізації.

Економічний стрибок доповнювали освітні та інфраструктурні зрушення. Розбудова залізниць скорочувала відстані й полегшувала переміщення людей і товарів. Об'єднання Буди, Пешта й Обуди у 1873 році створило Будапешт — зразок модерного європейського міста з упорядкованою структурою управління та динамічною інфраструктурою.

Угорщина залишалася етнічно строкатою. За даними 1910 року, національний склад включав значні частки німців, словаків, румунів, сербів та інших спільнот.

Національний закон 1868 року юридично визначав угорців як політичну націю та закріплював угорську мову як державну. Водночас внутрішній документообіг, локальне самоврядування і судочинство на нижчих рівнях дозволяли використання мов національних меншин. Це, зокрема, означало

можливість здобувати початкову та середню освіту рідною мовою кожної нації. Приватні особи, муніципалітети та церкви зберігали право засновувати національні школи, культурні та господарські об'єднання.

Вбивство ерцгерцога Франца Фердинанда разом із дружиною в Сараєво у червні 1914 року стало пусковим механізмом подій, що призвели до великої війни. Оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії та швидке залучення інших держав перетворили конфлікт на міжнародний [7, с. 34].

Долучення до війни Німеччини, Франції та Великої Британії означало масштабні зіткнення, що протягом кількох років набули рис справжньої світової війни.

Ця фатальна подія визначила подальший перебіг історії. Після сараєвського атентату Австро-Угорщина в липні 1914 року оголосила війну Сербії, що спричинило участь інших великих держав — Німеччини, Франції, Англії — у воєнних діях. Так було відчинено двері до Першої світової війни, яка тривала кілька років і справила глибокий вплив на майбутній світовий порядок.

1916 року до війни проти Монархії долучилася Румунія, перекинувши свої частини до Трансільванії. Розширення фронту вимагало негайної відповіді: спільні сили Німеччини та Австро-Угорщини зупинили поступ російських військ, завдали поразки Румунії й зайняли значні райони її території.

У 1917 році до бойових дій на боці Антанти приєдналися Сполучені Штати Америки. Це частково компенсувало втрати союзників, водночас наклавши додаткові обмеження на Монархію [8, с. 127].

Після жовтня 1918 року виснажена війною Монархія підписала перемир'я в Падові. Уже за кілька днів міністр об'єднаних збройних сил оголосив про розпуск спільної армії.

Важливою віхою стало утворення Національної ради Угорщини вночі з 23 на 24 жовтня. На чолі ради став граф Міхай Карої, послідовний прихильник антивоєнного курсу. У цей драматичний момент його лідерство набуло

символічного значення для багатьох угорців, стурбованих війною та її наслідками.

Історія преси є невід’ємною частиною як політичної, так і літературної історії будь-якого народу. Ключові національні події й етапи розвитку держави віддзеркалюються у засобах масової інформації, впливаючи на формування громадської думки та національного світогляду.

Преса — не лише компонент культурної історії, а й інституційна реальність, що формується у взаємодії механізмів публічності, функціонування громадської думки та комунікаційних структур. Вона виступає базовим каналом масової комунікації, який уможливорює артикуляцію позицій, суспільні дискусії та репрезентацію історичних і культурних змін. Саме через пресу спільноти осмислюють довколишній світ, коригують уявлення та реагують на події.

На ранніх етапах становлення пресознавство розглядали як допоміжний напрям у межах історико-літературних студій. У XIX столітті дослідники почали активніше використовувати пресу як джерело для реконструкції історії, культури й суспільства, однак вона залишалася одним із елементів історіографії. Згодом значення преси як головного засобу масової комунікації та ключового джерела для розуміння минулого, ідей і соціальних зрушень було широко визнано. Сучасна історія преси склалася як самостійна дисципліна, що аналізує не лише видання, а й їхній вплив на суспільство та культуру.

Сьогодні преса — це інституційна система, яка включає не лише редакції та журналістів, а й розгалужену мережу медіа-каналів. Її історична динаміка охоплює технічний прогрес, еволюцію способів передачі інформації, а також взаємовплив із політикою, культурою, економікою та соціумом [9].

Функціонування преси ґрунтується на кількох опорних процесах:

- Збір інформації — журналісти та редактори відшуковують новини, факти й джерела, аналізують і відбирають дані.
- Опрацювання та редагування — матеріали перевіряють, структурують і готують до публікації, забезпечуючи їхню достовірність.

- Публікація й розповсюдження — тексти виходять у газетах, журналах, на інтернет-платформах і в соціальних мережах.
- Вплив на громадську думку — преса конструює образи подій і явищ, задає рамки суспільних дискусій та моделює настрої аудиторії.

Історична траєкторія розвитку преси починається з появи перших газет, а надалі змінюється під впливом технологічних інновацій і політико-культурних процесів: від друкарського верстата — до телеграфу, радіо, телебачення і, зрештою, Інтернету. Кожний етап суттєво впливав на характер медіакомунікації.

Отож преса — невід’ємний елемент сучасного суспільства, чия інституційна архітектура постійно адаптується до нових вимог і технологій.

Одним із перших періодичних проєктів угорською мовою став *Mercurius Hungaricus*, започаткований у 1780 році. Поява цього журналу знаменувала якісний крок у розвитку національної преси: уперше широкій аудиторії системно зверталися рідною мовою.

Натомість *Wiener Zeitung* як газета вийшла друком раніше — у 1703 році. Це одна з найдавніших щоденних газет світу, що публікувалася німецькою і тривалий час була головним джерелом імперської інформації в Австрійській монархії.

Факт заснування *Mercurius Hungaricus* свідчив про зростання інтересу до угорської мови та культури, а також про чітко виражене прагнення розвивати національну періодику.

Водночас більшість видань тієї доби були залежні від урядових дозволів і діяли під суворим наглядом абсолютистських режимів. Так, *Wiener Zeitung* перебувала під цензурою імператора та уряду: матеріали, здатні зашкодити стабільності або критично вплинути на державні інтереси, обмежували або забороняли.

Заборона висвітлювати війну Ракоці у пресі пояснювалася її політичною чутливістю: влада прагнула контролювати інформаційні потоки, щоб не

допустити стимулювання опозиційних настроїв і не формувати негативне сприйняття імперії [10].

Саме в такому контексті *Mercurius Hungaricus* (згодом під назвою *Mercurius Veridicus ex Hungaria*) постає як контрнарратив до імперської пропаганди та інструмент подолання інформаційного контролю. Видання поширювало альтернативні повідомлення, не залежні від офіційної лінії, відбивало позиції опозиції та висвітлювало замовчувані теми, які державні газети ігнорували або цензурували.

Подібні періодики пропонували непередбачувані новини та несхожі на офіційну риторику інтерпретації, намагаючись донести до публіки інший погляд і достовірніші відомості, минаючи урядові фільтри [11, с. 213].

У ранньому XVIII столітті *Mercurius Hungaricus* / *Mercurius Veridicus ex Hungaria* виконував роль опозиційного інструмента щодо Австрійської імперії та династії Габсбургів. Газета демонструвала підтримку Ференцу Ракоці II, який виступав проти габсбурзького впливу та боровся за незалежність регіону; видання стало інформаційною опорою антигабсбурзького руху.

Перший номер *Mercurius Hungaricus* побачив світ 14 квітня 1705 року, позиціонуючись як офіційний орган визвольної боротьби, яку очолював Ракоці. Протягом двох попередніх років тривала війна з Габсбургами, і газета стала символом боротьби та засобом мобілізації підтримки.

Видання виходило угорською для внутрішнього читача і латинською — для зовнішньополітичної аудиторії, щоб робити позицію угорців зрозумілою за кордоном. У 1705–1710 роках з'явилося шість випусків — як у друкованому, так і рукописному форматі. Газета системно інформувала про військові події та політичні зрушення, пов'язані з визвольною боротьбою.

Із січня по травень 1710 року видання виходило щомісяця, забезпечуючи сталий інформаційний ритм щодо ключових подій у країні та регіоні. Військові звіти займали до п'яти сторінок кожного номера. Паралельно для угорських читачів у цей час з'явилися ще дві латиномовні газети. Латинська і німецька

преса мала також освітню вагу, оскільки була зорієнтована на аудиторію, що навчалася в університетах із німецькою мовою викладання, і пропонувала матеріали з географії, політології, історії та мовознавства [12, с. 270].

Серед довгожителів угорської періодики вирізняється «Preßburger Zeitung» — газета виходила з 1764 по 1929 рік, що є винятковим строком для будь-якого часопису.

Для тогчасної преси загалом було притаманне лаконічне фактографічне подання без розлогих коментарів чи аналітики. Це не завжди задовольняло читацькі очікування щодо глибини пояснення подій. Водночас саме в цей період преса поступово еволюціонувала від суворої фактології до аналітичних форматів, стаючи платформою суспільних дебатів і простором критичної рефлексії над актуальними питаннями. Угорська преса відображала і засвоювала загальноєвропейські тенденції розвитку медіа.

Відзначимо й зміну цензурних практик, що істотно вплинула на пресовий ландшафт. В імперії Габсбургів цензура проходила кілька фаз: від максимально жорсткої — із повним контролем за висловлюваннями — до відносно м'якших режимів, які допускали ширшу свободу слова і, відповідно, стимулювали розвиток видань.

Послаблення цензури дало можливість розширити спектр точок зору, збільшило суспільний інтерес до газет і журналів і загалом сприяло пожвавленню преси. Це була одна з передумов її «розквіту» в межах Габсбурзької монархії.

Спершу важливу роль відігравала церковна цензура (зокрема єзуїтська). За правління Марії Терезії відбулася реорганізація контролю над публікаціями [13, с. 277].

Імператриця провела реформи в царині цензури, створивши придворний цензурний комітет, який працював без прямої участі єзуїтів. Це послабило церковний вплив на інформаційну сферу та посприяло раціоналізації контролю,

хоча цензурні обмеження як такі залишалися вагомим чинником регулювання свободи друку того часу.

У підсумку угорська журналістика не раз ставала вирішальним чинником формування суспільно-політичного клімату, особливо в переломні етапи історії країни.

У XIX столітті — в добу демократичної революції 1848 року та після підписання Австро-угорської угоди 1867 року — угорські медіа виконували роль майданчика національної самосвідомості, сприяли утвердженню громадянського суспільства та поширенню ідеї незалежності.

З початком війни 1914 року журналістика стала ключовим інструментом мобілізації та підтримки воєнних зусиль: через пресу поширювали пропагандистські матеріали і повідомлення про хід бойових дій, що активно впливало на громадські настрої.

Отже, сукупність перелічених етапів визначила траєкторію еволюції угорської преси — від передавача фактів до впливового учасника політичного процесу і одного з головних інститутів суспільно-політичного життя країни.

1.2. Формування угорського інформаційного простору в умовах економічних криз та занепаду влади Габсбургів

Відчутний внесок у постання угорської журналістської школи того часу зробив А. Л. Шльозер (A. L. Schlözer). Відомий німецький історик і публічний інтелектуал, професор Єнського університету, він мав вагу в академічному та освітньому житті Німеччини.

Шльозера справедливо зараховують до постатей, що впливали на науку, освіту та просвітництво Європи. Передусім ідеться про історіографію та формування наукового методу, чия еволюція завдячує і його працям; відгомін цих ідей відчутний у різних країнах, зокрема в Угорщині [14].

Одним із його засадничих принципів було наполягання на правдивості газетних повідомлень. На думку Шльозера, преса має подавати об'єктивну і

перевірену інформацію й нести відповідальність за достовірність викладеного. Така позиція відбиває його розуміння журналістської етики та суспільного обов'язку інформувати публіку чесно.

Безумовну істинність кожної новини гарантувати складно: реальність багатовимірна й часто суперечлива. Проте саме ретельний збір фактів, аргументоване їх подання та аналітичний підхід — серцевина фаху репортера. Глибоке знання контексту, вміння розслідувати та порівнювати джерела допомагають дати об'єктивніший огляд і зафіксувати можливу багатозначність подій.

Газета — це публічний майданчик різних голосів: думок, оцінок і повідомлень. Водночас вона охоплює лише ту частину інформаційного поля, що пройшла редакційний добір. Тому для повнішої картини варто звертатися до кількох джерел і зіставляти альтернативні перспективи.

Серед піонерів угорської періодики — *Magyar Hírmondó*, заснована Матяшем Ратом у 1780 році. Видання виходило двічі на тиждень — по середах і суботах — і мало помітне значення для поширення новин і позицій серед угорськомовної аудиторії.

На відміну від офіційних часописів, *Magyar Hírmondó* не копіював формат Віденського офіційного вісника чи тодішніх угорських і німецьких газет. За структурою він радше нагадував журнал або книжку — зі збіркою статей і матеріалів, оформлених у «книжковому» стилі, що вирізняло його на тлі інших видань доби [15, с. 90].

Це видання також вирізнялося гнучкою організацією матеріалу: новини та тексти розміщували залежно від ваги та характеру, а не суворо за формальною рубрикацією. Подібна свобода верстки краще відповідала запитам читачів і була поширеною практикою у низці впливових європейських видань.

Magyar Hírmondó швидко нарощував передплатну базу, що вказує на високий попит, особливо у великих містах. Значне число підписників демонструє суспільний інтерес як до змісту, так і до незвичного формату. Водночас у 1788

році газета припинила вихід — з огляду на сукупність причин: фінансові труднощі, політичні зрушення, конкуренцію і, згодом, зниження попиту. Закриття віддзеркалює як складність ринку, так і внутрішні проблеми редакції.

Трансформації у газетній сфері тісно пов'язані з реформами Йосифа II. Скасування привілеїв для угорських газет і тимчасове перенесення частини видавничих ініціатив до Відня свідчать про курс на централізацію інформаційного простору та посилення державного контролю.

На цьому тлі поява «Magyar Musa» як додатка до «Magyar Kurir» стала показовим кроком: це засвідчувало зростання інтересу до угорської мови й культури у віденському середовищі та розширення угорськомовної присутності в столиці. Факт регулярних випусків угорською відбиває зростання попиту і прагнення підтримати національний культурний розвиток [16, с. 145].

«Magyar Musa» — одне з першорядних угорськомовних видань свого часу: публікації двічі на тиждень підвищували доступність новин і сприяли ширшій циркуляції знань. У контенті були вірші та твори знаних письменників, що посилювало інтелектуальну вагу видання і робило його важливим майданчиком для читачів угорською.

Від лютого 1787 року «Magyar Hírmondó» розпочав випуск додатка «Magyar Musa» угорською в Братиславі. Цей формат давав змогу розширити аудиторію в угорськомовних регіонах і підтримував популяризацію національної преси. Додаток містив статті, літературні огляди та книжкові рецензії, підготовлені науковцями та авторами доби, що сприяло поширенню освіти і обміну ідеями серед читачів.

Газета «Hazai Tudósítások» заснована 1806 року в Пешті з чіткою редакційною засадою — публікувати виключно вітчизняні новини. Ініціатор і редактор Іштван Кульцар, знаний письменник, сформував колектив журналістів і вибудував спільну редакційну роботу.

Кульцар убачав у газеті перевагу над журналом: перша оперативніше реагує на події та охоплює ширшу аудиторію, тоді як журнальний формат

зазвичай повільніший і орієнтується на поглиблену аналітику. Дозвіл висвітлювати закордонні новини розширив інформаційний горизонт видання та засвідчив зростання довіри до нього [17, с. 101].

Подальші зміни назви відбили еволюцію редакційної стратегії: «Hazai és Külföldi Tudósítások» означало вже змішаний фокус (внутрішні й зовнішні події), тоді як «Nemzeti Újság» підкреслювало посилення національної складової в подачі матеріалу. Наявність 800 передплатників у «Hazai és Külföldi Tudósítások» свідчить про відчутне зростання інтересу та довіри до газети.

Угорські репортажі відігравали значну роль у мовно-освітніх рухах: суспільна «битва за оновлення мови» артикулювала потребу зберегти й розвивати культурно-лінгвістичну ідентичність. Газети стали простором загальнонаціональної дискусії про мову — першою широкою полемікою, що охопила всю країну.

Значущим угорськомовним виданням був журнал Felső Magyar Országí Minerva, заснований графом Юзефом Дессеффі у 1825 році. Часопис розширював літературно-культурний горизонт читачів, друкував есе, статті та інші тексти, які сприяли формуванню інтелектуального середовища.

Спершу журнал мав 403 передплатники, а через три роки — 278. Коливання аудиторії логічно пов'язати з зміною концепції, змісту чи ринкової кон'юнктури. Поєднання на шпальтах ідей свободи преси та консервативних елементів виглядало своєрідним зразком редакційної політики; іронія як риторичний засіб дозволяла актуалізувати дискусійні теми, стимулювати дебати й підкреслювати авторську позицію [18, с. 307].

Показово, що угорські журнали часто моделювалися на зразок провідних європейських — зокрема Edinburgh Review. Засвоєння успішних форматів інших країн допомагало виробляти стандарти якості, адаптувати кращі практики та водночас формувати національно своєрідний медійний стиль. Така «імітація» була не копіюванням, а школою професійності та способом привернути увагу читачів, знайомих із певною манерою викладу.

Журнал «Élet és Literatura», пізніше znаний як «Muzáron», відіграв значущу роль у літературно-культурному полі Угорщини початку ХІХ століття. Його редактори — Пал Семере та Ференц Кольцей — були репрезентантами романтизму й активно просували відродження угорської літератури, культури та мови, сприяючи укоріненню національної свідомості [19, с. 200].

«Muzáron» фокусувався на літературних новинах, критиці та роздумах про ключові культурні та суспільні питання. За Семере й Кольцея видання стало центром дискусій, що відчутно впливали на літературне життя країни.

Подібні часописи часто виконували функцію майданчика для молодих авторів: публікація поезій, прозових творів і досліджень допомагала новим голосам здобувати визнання і ставати помітними в інтелектуальному середовищі. Це особливо важливо для початківців, яким потрібні видимість і підтримка.

Видання, які систематично друкували тексти з критики, естетики та історії, реально впливали на літературні процеси й формування течій. Не випадково їх розглядають як провісників або ініціаторів угорського романтизму — руху, що підносив почуття, ідеали та вільне самовираження.

Окремий феномен культурної сцени — літературні альманахи. Це збірки поезії, прози, есеїв і критики, що існували у форматі журналу або книжкового щорічника. Вони забезпечували публікаційний майданчик для авторів, відкривали дорогу молодим талантам і були доступні широким верствам суспільства, включно з читачками-жінками. Різноманітність альманахів сприяла укоріненню журнальної літератури як складника культурного життя.

Серед найґрунтовніших видань доби — «Aurora» під редакцією Карої Кішфалуді, заснована 1821 року в Пешті. Угорські критики вважали її одним із найпрестижніших і найвимогливіших літературних часописів [20, с. 113].

«Aurora» стала форумом для вітчизняних літераторів: на її сторінках з'являлися поезія, проза, есе та критика, а також обговорювалися нові літературні течії й суспільні питання. Роль Кішфалуді як редактора була

визначальною для вироблення редакційної політики і підтримки талановитих авторів, що разом укріплювало інституційну основу угорського літературного руху. Він задав для видання високі планки якості: уважно стежив за добром матеріалів і вагомістю публікованих творів.

«Aurora» перетворилася на осердя як для усталеної літературної спільноти, так і для молодих авторів, ставши простором творчого обміну й важливим чинником розвитку угорського письменства.

Граф Іштван Сечені, знаний опікун культури та літератури в Угорщині, у 1829 році отримав ліцензію на літературну газету *Jelenkor*, перший номер якої з'явився в 1832 році. Видання швидко набуло авторитету у свій час.

Газета стала майданчиком для публікації художніх текстів, есеїв, критичних оглядів і різних літературних матеріалів. *Jelenkor* істотно впливав на поширення нових течій і становлення літературної критики в Угорщині.

Сам факт ліцензування засвідчував офіційний статус і підтримку з боку урядових кіл та впливових діячів доби. *Jelenkor* посів помітне місце в літературному житті, забезпечивши відкритий простір для обговорення й публікації творів угорською мовою [21, с. 36].

Показово, що *Jelenkor* став не лише вагомим літературним виданням, а й символом переходу угорської преси до модерніших форматів і подачі. За ініціативи Сечені газета відмовилася від звичної двоколонної верстки на користь великого англійського триколонного формату, популярного в провідних європейських часописах.

Це рішення виявилось стратегічним: нова верстка дала змогу ефективніше структурувати контент. Розширене поле шпальти забезпечило більше простору для різножанрових матеріалів — від новин та оголошень до літератури й аналітики — що розширило можливості презентації й сприяло зростанню аудиторії.

Отже, оновлення формату Jelenkor стало важливою віхою модернізації угорської преси, поліпшивши використання газетної площі для різноманітного контенту та підвищивши зручність читання.

На це вказують і вражаючі цифри попиту: кількість передплатників зросла з 3000 у 1835 році до понад 4000 у 1837-му. Така динаміка свідчить, що видання стало важливим джерелом інформації, аналізу та літературних текстів для широкого загалу.

Злет інтересу можна пояснити кількома чинниками: зростанням читацької культури, високою якістю публікацій Jelenkor, а також активною підтримкою і публічним авторитетом Іштвана Сечені. Ці показники демонструють ширший суспільний попит на літературу, культуру та інтелектуальну дискусію в тодішній Угорщині.

Сечені мав помітну роль у становленні масової преси країни. Плекаючи угорську пресову традицію, він водночас підтримав появу спеціального часопису, який виріс із практики рукописної кореспонденції угорської опозиції.

Це підкреслює значення мас-медіа для формування суспільно-політичної думки. Видання, засновані на опозиційних рукописах, стали каналом для висловлення позицій і аргументів тих, хто не завжди мав вихід на офіційні рупори [22, с. 108].

Такий розвиток подій засвідчує і важливість комунікації та обміну інформацією як механізму публічного висловлювання, що його підтримувала преса; започатковані тоді видання відчутно впливали на суспільну свідомість і політичний діалог у країні.

Лайош Кошут — видатний політик і публіцист — висунув ідею парламентської газети «Парламентські звіти» (1832–1836). Замисел народився ще в 1830 році, однак цензура не дозволила втілити його відразу.

Проект передбачав фіксацію перебігу парламентських засідань: подій, дебатів і ухвал. Таке видання могло б стати ключовим інструментом інформування громадян про політику та державні справи.

Проте саме цензурні бар'єри зірвали запуск, наголосивши на важливості свободи інформації. Попри перешкоди, ініціатива Кошута позначала курс на прозорість і ширший доступ суспільства до політичних відомостей.

Щоб обійти обмеження, Кошут випустив рукописну газету, поза формальними механізмами контролю. Такий формат дозволяв поширювати відомості та ідеї без втручання цензорів.

У добу жорстких обмежень рукописні видання виконували роль каналу комунікації між активістами, політичними діячами й громадянами, стаючи інструментом поширення неофіційних думок і повідомлень, які не проходили державний фільтр [23, с. 94].

Ці «самвидавні» газети стали важливим засобом передачі політичної інформації та репрезентації позицій, неможливих для відкритої публікації: вони пом'якшували наслідки обмеження свободи слова і були однією з форм опору цензурі.

Разом із Йозефом Йозефом Кошут організував своєрідну «редакційну кімнату», де 25, а пізніше 40 малозабезпечених студентів-правників переписували примірники. Це дозволяло поширювати тексти серед тих, хто не міг оплатити передплату.

Кожен студент отримував власну копію — фактично «передплачений» примірник. Така модель робила інформацію доступнішою для фінансово вразливих груп і розширювала читацьку базу, унаочнюючи підтримку принципів доступності освіти та знання.

У літку 1833 року Кошут на власні кошти придбав друкарський прес у Відні і виготовив 69 літографованих копій газети.

Технологія літографії тоді була одним із провідних методів масового відтворення текстів і зображень: вона забезпечувала швидке та ефективне тиражування, що збільшувало доступність видання для читачів.

Факт купівлі преса і запуску літографованих тиражів показує, наскільки Кошут цінував масове поширення ідей через пресу — це був практичний крок до розширення аудиторії та популяризації політичних поглядів.

Втім влада вилучила прес і наклала штраф, демонструючи, з якими ризиками стикалися ініціатори незалежних видань у період цензури [24, с. 115].

Обіцянка розпочати процедуру офіційного дозволу на друк свідчила про спробу влади інтегрувати ініціативу в легальні рамки і водночас зберегти контроль над змістом. Це також показує, що газету Кошута сприймали як потенційну загрозу й прагнули регулювати її вплив через дозвільні механізми.

Отримання дозволу на друк парламентського видання стало складним, але принциповим кроком до забезпечення свободи висловлювання у час посилених обмежень.

Це рішення засвідчило наполегливість Кошута у відстоюванні свободи преси та пошуку прийнятної для влади форми легальної присутності. Сам факт дозволу означав перемогу для свободи слова і прав людини, адже забезпечував майданчик для відкритої інформації, публічної думки й суспільної дискусії [25, с. 87].

Показовою є і динаміка передплати: за 1836–1837 роки аудиторія зростає з 51 до 160 читачів. Для видання з відносно невеликою кількістю випусків це значне досягнення, що свідчить про резонанс у суспільстві.

Приріст передплатників означає, що газета пропонувала цінний контент — різножанровий, актуальний і суспільно вагомий. Вона впливала на формування поглядів і стимулювала дискусії, посилюючи інтерес до політичних і громадських тем.

У січні 1837 року Кошута заарештували за політичну діяльність і звинуваченням у державній зраді присудили три роки ув'язнення. Його активна публічна позиція та використання преси як інструмента політичної комунікації викликали жорстку реакцію влади.

Кошут — один із символів угорського національного відродження: політик, письменник, інтелектуал, чийі ідеї формували громадську свідомість і рух за права угорського народу. Водночас саме ці переконання спричинили репресії, характерні для тогочасної політичної системи [26, с. 165].

Епоха була непростю: діячі, які виступали за національні ідеали та свободу слова, часто зазнавали тиску, арештів та інших форм обмеження.

У 1840 році Кошута звільнили — після відбуття вироку він вийшов на волю завдяки амністії, проголошеній в Угорщині після змін у Франції (смерть Карла X у 1836 році і сходження на трон Людовіка-Філіппа).

Амністія повернула до публічного життя чимало політичних в'язнів, зокрема й Кошута, який відновив діяльність і далі обстоював національні інтереси. Його вплив лишався значним і після звільнення.

Про масштаб суспільної підтримки свідчить «національний подарунок» — 10 000 форинтів, зібраних за передплатою на користь Кошута. Такий крок демонстрував високий авторитет політика та вдячність за його зусилля у захисті прав і свобод угорського народу.

Ця сума та форма публічної шани підтверджують, наскільки Кошут був популярною фігурою, чийі ідеали розділяли широкі кола громадян; дарунок став символом пошани до його ролі як знака боротьби за національні права.

Переходимо до значно пізнішого періоду: події після падіння Берлінської стіни в 1989 році кардинально змінили ринок друкованих медіа Угорщини та загалом регіону Центрально-Східної Європи. Відбулася глибока трансформація власності, управління і фінансування ЗМІ.

Перехід від державної/партійної до приватної власності підвищив незалежність редакцій і змінив економічні моделі: редакційна політика стала більш ринково орієнтованою й чутливою до комерційних викликів.

Конкуренція на медійному ринку зросла, що вплинуло і на зміст: газети та журнали активніше шукали формати залучення, переорієнтовувалися на потреби аудиторії і боролися за її увагу [27, с. 226].

Паралельно змінювалася практика журналістики: редакції експериментували з подачею, налагоджували інші моделі взаємодії з читачами та пришвидшували новинні цикли завдяки технологіям, насамперед Інтернету.

Таким чином, після 1989 року зміни у власності, фінансуванні й контент-стратегіях зробили угорську журналістику динамічнішою, конкурентнішою та гнучкішою, здатною адаптуватися до нових умов і викликів.

РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ УГОРСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОГО ВПЛИВУ

2.1. Особливості функціонування медіа в період комуністичної ідеології

У 1918–1945 роках Угорщина пережила масштабні політичні, соціально-економічні та геополітичні зрушення, що неминуче відбилися на журналістиці та ширшому медійному полі країни [28, с. 203].

Після Першої світової війни сталося крах Австро-Угорської монархії: імперія розпалася, а нова угорська держава постала в межах, визначених Тріанонським договором 1920 року. Рішучі зміни кордонів у поєднанні з внутрішніми реформами та економічною турбулентністю задали нові рамки функціонування ЗМІ: редакції вимушено переглядали редакційні пріоритети, аудиторні стратегії та моделі взаємодії з владою.

Період позначився політичною нестабільністю: часті зміни кабінетів, урядові кризи й боротьба фракцій прямо резонували в газетних шпальтах. Преса віддзеркалювала плюралізм позицій — від ліберальних до національно-консервативних — однак разом із тим зростала роль пропаганди, яка поступово ставала звичною складовою інформаційного простору.

На цьому тлі різні уряди послуговувалися цензурою та обмеженнями свободи висловлювання; особливо жорсткими практики контролю були за режиму Міклоша Горті. Для журналістики це означало постійну присутність «червоних ліній» і ризики санкцій за вихід за дозволені рамки.

Водночас, попри тиск зверху, в країні продовжували працювати різножанрові видання — політичні, суспільні, культурні. Вони прагнули показувати багатовимірну картину життя, але їхній зміст неминуче переломлювався через цензурні фільтри та політичні імперативи.

З початком Другої світової війни медіаполе опинилося в нових умовах. Угорщина, що спочатку діяла як союзник Німеччини, згодом пережила окупацію, і це різко змінило тональність та акценти публікацій: інформаційна повістка все більше визначалася офіційною пропагандою, від звітів фронтів до інтерпретації міжнародних подій.

У підсумку для цього 27-річного відтинку характерні численні виклики для угорської журналістики: від державного втручання та геополітичних зламів до внутрішніх політичних криз. Преса була не тільки свідком, а й учасником ключових трансформацій — соціальних, політичних і культурних — що формували обличчя країни.

Участь Австро-Угорщини у Першій світовій війні мала руйнівні наслідки: економічний колапс, падіння рівня життя, загострення соціальних проблем. Втручання Антанти та територіальні претензії Румунії на Трансільванію прискорили дезінтеграцію імперських структур і підсилили прагнення слов'янських народів до ширшої автономії або незалежності.

Ці обставини спричинили різкі внутрішні тектонічні зсуви, переломним моментом яких стала «революція хризантем» у Будапешті. Повалення габсбурзького режиму та проголошення незалежної Угорщини в листопаді 1918 року не усунули, однак, а радше оголили спектр проблем: хаос управління, конкуренція політичних груп, зовнішній тиск з боку держав Антанти.

Ліберальний уряд Міхая Карої намагався впровадити демократичні реформи, однак за умов загальної дестабілізації ці кроки не могли вичерпно відповісти на виклики моменту. Сукупність політичних, економічних і соціальних труднощів гальмувала нормальне функціонування новонародженої республіки й робила її вразливою до зовнішніх впливів і внутрішніх конфліктів.

У березні 1919 року представник Антанти Фердинанд Вікс вручив Будапештові ультимативні вимоги — відмовитися від територій, на які претендували сусіди. Умови сприйняли як принизливі та неприйнятні, що призвело до відставки уряду [29, с. 77]. Невдовзі, 21 березня, президент Карої передав владу Угорській соціалістичній партії (УСП) — політичному утворенню, яке постало з об'єднання соціал-демократів і комуністів. Правління нової сили супроводжувалося спробами радикальних змін, але виявилось короткочасним.

У травні 1919-го над Угорщиною встановилася комуністична диктатура під проводом Бели Куна. Уряд, що взяв курс на радикальні соціальні та політичні перетворення, наштовхнувся на протидію як ізсередини, так і ззовні; військова конфронтація та інтервенції сусідів швидко звели нанівець ці ініціативи. Вже наприкінці 1919 року румунські війська окупували країну, чим поклали край короткому існуванню Угорської Радянської Республіки і відкрили нову сторінку її історії [30, с. 140].

Попри те, що в умовах революційної влади Червоній армії вдалося тимчасово зупинити чехословацький наступ і навіть проголосити на певний час Словацьку Радянську Республіку, вирішальної підтримки угорські комуністи від зовнішніх союзників не отримали: новий виток громадянської війни скував

можливості масштабної допомоги. Країна балансувала між внутрішніми конфліктами та зовнішнім тиском, що зумовило подальшу еволюцію політичного ландшафту.

Водночас формувалися контрреволюційні сили, на які зробили ставку держави Антанти. Ключовою фігурою став адмірал Міклош Горті, колишній головнокомандувач австро-угорського флоту. Йому вдалося створити боєздатні формування, здатні забезпечити порядок у країні в руслі інтересів Антанти. Після виведення румунських військ контрреволюційні частини увійшли до Будапешта; Червона армія відступила, а уряд емігрував.

Таким чином, 1919 рік увійшов в історію Угорщини як час високої турбулентності: зміни режимів, конфлікти між політичними таборами, зовнішні інтервенції — усе це визначило подальшу політичну конфігурацію країни.

У 1920 році Міклош Горті був проголошений регентом Угорщини, фактично очоливши державу за відсутності монарха. Дві спроби останнього імператора Австро-Угорщини Карла IV повернути владу завершилися невдачею; унаслідок цього Горті закріпився як де-факто керівник держави, формально зберігаючи регентський титул [31, с. 63].

Того ж року було підписано Тріанонський мирний договір, який радикально скоротив територію Угорщини: країна втратила близько двох третин довоєнних земель — зокрема Словаччину, Воєводину, Хорватію, Закарпатську Україну, а також історичні регіони Трансільванію, Банат, Парціум, Марамуреш і Бургенланд. Наслідками стали глибокі соціально-економічні потрясіння, проблеми міграції та ідентичності, адже значна частина етнічних угорців опинилася за межами нових кордонів.

Ідеологічна платформа режиму Горті спиралася на ревізіонізм: курс на відновлення територіальної цілісності та «об'єднання всіх угорців». Усередині країни влада прагнула консолідації, долаючи наслідки попередніх розколів і застосовуючи авторитарні методи, типові для міжвоєнної Центрально-Східної Європи: армія та поліція переслідували комуністів, забезпечуючи політичну

стабільність. Водночас система підтримувала старі еліти, зокрема великих землевласників, що блокувало глибоку аграрну реформу й загострювало «земельне питання» серед селянства.

На зовнішньополітичному напрямі після Тріанону Будапешт ухопився за ідею повернення втрачених територій, що закономірно наблизило Угорщину до Німеччини, яка вела боротьбу з Версальською системою і не визнавала обмежень Тріанонського миру [32, с. 408]. У результаті Віденських арбітражів 1938–1940 років Угорщина приєднала Південну Словаччину, Закарпаття та Північну Трансильванію, а навесні 1941-го анексувала Бачку в Югославії. Така стратегія виглядала вимушеною: орієнтація на Берлін давала шанс на ревізію кордонів, тоді як альтернативні шляхи на той момент здавалися відсутніми.

Отже, у проміжку між 1918 і 1945 роками угорський медіаландшафт розвивався під сильним тиском політичних катаклізмів, військових поразок і ревізіоністських очікувань, цензурних режимів та пропагандистських практик. Преса в цей час водночас віддзеркалювала реальність і впливала на неї — формуючи громадську думку, легітимуючи політичні курси або, навпаки, намагаючись утримати простір для альтернативних голосів.

Угорщина долучилася до війни проти СРСР 27 червня 1941 року. Після розгрому 2-ї угорської армії під час радянського контрнаступу на Дону в січні 1943 року в політичних колах Будапешта посилювалися спроби вийти з війни.

У березні 1944 року Німеччина окупувала Угорщину, прагнучи унеможливити будь-які кроки Будапешта, що суперечили інтересам Третього рейху. Згодом, у жовтні 1944 року, після спроби Міклоша Горті вивести країну з війни, його усунули. До влади прийшов Ференц Салаші, лідер ультраправої «Партії схрещених стріл», який за підтримки Берліна встановив у країні фашистський режим.

У вересні 1944 року Червона армія перетнула угорський кордон; остаточне звільнення країни завершилося 4 квітня 1945 року. Сили салашистів разом із німецькими окупантами чинили запеклий спротив, що спричинило великі

економічні втрати та значні людські жертви. Втім під тиском радянських військ опір було зламано, і фашистський режим припинив існування [33, с. 316].

Після Першої світової війни угорська преса опинилася в якісно нових реаліях. Держава зазнала глибоких політичних, соціальних і економічних змін. Втрата значних територій за Тріанонським договором 1920 року запустила тривалий період реконструкції та політичного перегляду засад державного розвитку.

Це безпосередньо відбилося на ЗМІ: преса активніше висвітлювала політичні й соціальні дискусії, питання відбудови держави, економічних реформ і трансформації суспільства. Газетні шпальти стали платформою для обговорення стратегій модернізації та пошуку нових орієнтирів для країни.

Скорочення території після війни зумовило і демографічні зміни: частина угорськомовного населення опинилася за межами нових кордонів. Потенційна читацька аудиторія угорських видань зменшилася приблизно на третину, що болісно позначилося на видавничому ринку.

До того ж низка міських центрів угорської преси відійшла до інших держав: Клуж-Напока (Коложвар), Арад, Тімішоара (Темешвар), Надьварад (Орадя), Ужгород, Сабадка (Суботиця). Включення цих територій до складу Румунії, Чехословаччини, а згодом окремих частин — до України та Словаччини змінило власницькі моделі, редакційну політику та мову публікацій, ускладнивши зв'язок угорських видань зі «своїми» читачами за новими кордонами.

Попередні десятиліття позначилися діяльністю яскравих журналістів у цих містах; їхній внесок у пресу й літературу залишався помітним і в міжвоєнний період. Саме вони допомогли сформувати інформаційний простір і задали планку професійних стандартів для угорських медіа.

Низка революційних хвиль і ротацій еліт у післявоєнній Угорщині відбилася і на редакціях. Кожен новий уряд прагнув заручитися підтримкою ЗМІ — від м'якого впливу до прямої цензури. Журналістам доводилося адаптуватися,

інколи — переходити під крило іншої влади, аби зберегти можливість працювати. Така політична турбулентність створювала системний тиск на редакції та підважувала їхню автономію [33, с. 317].

У підсумку угорська преса значною мірою втратила незалежність і можливість діяти за усталеними європейськими стандартами. Вимоги до редакцій ставали дедалі політизованішими, медіа втягувалися в ідеологічні конфлікти, а журналісти були змушені підлаштовуватися під урядові настанови, що негативно впливало на об'єктивність і якість інформації. Преса дедалі більше перетворювалася на інструмент політичної боротьби.

Стара епоха друкованих медіа теж завершувалася: на перший план виходили радіо, телебачення, пізніше — Інтернет. Нові канали забезпечили швидшу циркуляцію повідомлень і змінили споживання новин. Паралельно технологічний прогрес трансформував структуру медіаринку та моделі комунікації.

Технічні інновації відкрили нові можливості для медіа. Телеграф і телефон радикально прискорили обмін інформацією на великі відстані, що підвищило оперативність новинних служб.

У друкарській справі революційними стали фотографія й масові способи відтворення зображень: ілюстрації зробили повідомлення наочнішими та переконливішими, посиливши залученість читача [34, с. 317]. Літографія та інші методи репродукування дали змогу серійно друкувати зображення, розширивши можливості ілюстрованої преси.

Паралельно розрослася професійна спеціалізація в редакціях — чіткіше окреслилися ролі та функції:

- Редактор — відповідає за загальне керівництво редакцією, концепцію номера, якість і структуру матеріалів.
- Помічник редактора — координує підготовку контенту, допомагає з плануванням і випуском.

- Редакційний публіцист — готує тексти, що віддзеркалюють позицію редакції з принципових питань.
- Портфоліо — добірка робіт журналіста, що демонструє його навички та досягнення.
- Репортер / кореспондент — збирає новини, проводить інтерв'ю, готує репортажі з місця подій.
- Редактор новин — відбирає, редагує та komponує новинний блок до публікації.
- Графічний художник / арт-редактор — створює візуальні елементи, інфографіку й відповідає за візуальне оформлення видання.

Таке розмежування відображало ускладнення редакційних процесів і зростання вимог до якості контенту [35, с. 223].

Паралельно формувалися нові стилістики масової журналістики, покликані виборювати увагу читача в умовах конкуренції:

- Сенсаційна преса — робить акцент на шокових, емоційно забарвлених історіях; нерідко використовує упереджені подачі для розширення аудиторії.
- Таблоїдна преса — формат менших за розміром видань із легкочитабельним, розважальним контентом.
- Бульварна преса — зосереджується на приватному житті знаменитостей, скандалах, розвагах та «легких» сюжетах.
- Жовта журналістика — експлуатує неперевірені або сумнівні дані, спекулює заради гучних заголовків, часто нехтуючи точністю.
- Ці підходи по-своєму віддзеркалювали потреби ринку, але водночас породжували етичні дискусії щодо меж припустимого та стандартів якості.

Після Першої світової війни змінилися і канали поширення революційних новин — інформація дедалі рідше залежала виключно від газет:

- Радіо — дозволило слухати новини та програми без доступу до друкованих видань.
- Телефон — пришвидшив циркуляцію відомостей через мережі зв'язку та персональні дзвінки.
- Листування — приватні листи передавали свіжі новини майже «з рук у руки».
- Інформаційні агентства — нові гравці, що професіоналізували збір і розповсюдження новин через телеграф, телефон та інші засоби.

Завдяки цим каналам революційні події та інші важливі новини стали оперативніше доходити до аудиторії, не будучи прив'язаними лише до традиційної преси.

Популярність кінематографа сформувалася ще до Першої світової війни, однак саме глобальний конфлікт перетворив кіно на медіум першорядної ваги. Війна надала кінематографу не лише нові сюжети, а й суспільну місію: знімальні групи фіксували бої, тил, наслідки руйнувань, а потім демонстрували все це у містах і містечках, використовуючи екран як канал мобілізації громадської думки та емоційного згуртування населення [36, с. 19].

Стрічки воєнної тематики — від оперативних хронік до більш рефлексивних оповідей про втрати й травми — стали ключовим механізмом популяризації фактів і пояснення подій для широкої аудиторії. На відміну від газетної шпальти, кіно наочніше й миттєвіше доносило масштаб катастрофи, будило емпатію та зміцнювало готовність громадян підтримувати фронт і допомагати постраждалим. Урядові структури й неурядові організації активно залучали фільм як інструмент пропаганди, підтримки морального духу та інформування — екран перетворився на майданчик, де формувалося ставлення суспільства до війни, її перебігу та наслідків.

На цьому тлі виникає й угорська кіноінфраструктура: 1924 року запрацювала перша кіностудія, що спеціалізувалася на випуску коротких Magyar Híradó («угорські новини»). Йшлося про кінохроніки, які демонстрували у

кінотеатрах перед основним фільмом: добірки найсвіжіших подій, церемоній, промов, спортивних зустрічей і технічних новинок. Новинні випуски виконували роль динамічного «вікна у світ» — глядач отримувач не лише інформацію, а й візуальний контекст, що підсилювало довіру та ефект присутності. Завдяки цьому кінотеатри ставали не просто простором розваг, а центрами громадського інформування про життя країни і міжнародні події.

Паралельно формувався інший потужний медіум — радіо. Ще у 1893 році у Будапешті Тівадар Пушкаш експериментував із передаванням звуку на відстань (у межах тодішніх комунікаційних практик — «телефонного кореспондентства»), демонструючи потенціал аудіального зв'язку. Прорив, однак, відбувся дещо пізніше, коли Гульєльмо Марконі у 1901 році реалізував бездротове передавання сигналів, заклавши технічний фундамент для масового радіомовлення. Ця технологія відкрила можливість дальнього зв'язку без дротів, зробивши звук — новини, звернення, музику — доступним для масової аудиторії, що зумовило стрімку популяризацію радіо як медіа.

Ще до Першої світової війни радіо запроваджували у поштовому зв'язку, судноплавстві та військових комунікаціях: оперативні повідомлення, попередження, координація дій на великих відстанях — усе це стало реальністю завдяки ефіру [37, с. 11]. А з 1924 року, коли в Європі постали перші радіокомпанії, почалося регулярне мовлення — у різних країнах, зокрема й в Угорщині. Відтепер новини, музичні концерти, освітні програми й виступи публічних осіб системно виходили в ефір, а радіо стало рутинним джерелом інформації у домівках.

Особливо помітним був злет радіоновин у періоди економічної кризи 1929–1931 років і під час Другої світової війни: суспільству були потрібні швидкі оновлення, зокрема й західні зведення, що формували розуміння міжнародного контексту. Радіо відповідало цій потребі оперативністю й ритмічністю подачі.

Що ж до телебачення, перші експерименти у світі припали на 1920–1930-ті роки, однак в Угорщині регулярні телепередачі стартували лише в 1954 році.

Це означало, що Будапешт увійшов до телевізійної ери із помітним запізненням, але відтоді ТБ, подібно до кіно та радіо, стало невід'ємною частиною медіапростору, змінивши способи споживання інформації та дозволя.

У підсумку, після Першої світової війни кіно, радіо й телебачення радикально переформатували масові комунікації. Вони не витіснили друк, а доповнили його, забезпечивши швидкість, наочність і масштаб повідомлень. Кожен канал привніс власні сильні сторони: екран — емоційну візуалізацію, ефір — оперативність і безперервність, телебачення — синтез зображення й звуку в реальному часі.

Політичні умови також впливали на медіаландшафт. Після завершення війни у період правління Міхая Карої в Угорщині було запроваджено пресову цензуру, але вже 7 грудня 1918 року уряд ухвалив указ про відновлення свободи преси. Формально це означало скасування обмежень і дозвіл на вуличний продаж видань. Проте реальне втілення нової свободи наštтовхнулося на матеріальні бар'єри: дефіцит паперу та інших поліграфічних ресурсів не давав змоги швидко запускати нові газети й журнали. У підсумку декларації мали значення символічного сигналу, але практичний ефект виявився обмеженим [38, с. 22].

Інакше виглядала ситуація у радянській моделі. Хоча Конституція Радянської Республіки містила положення щодо свободи преси, на практиці це часто зводилося до формального декларування. Типово для комуністичних режимів — підпорядковувати медіа державним інтересам: преса ставала каналом пропаганди, а не платформою вільної дискусії. Такі режими розглядали приватну пресу як прояв «капіталістичних впливів», тож прагнули усунути залежність від приватного капіталу, зосередивши контроль у руках партії та держави. Наслідком була цензура, обмеження свободи слова та директивне управління редакційною політикою, що перетворювало ЗМІ на інструмент ідеології і монополізувало інформаційний простір [39, с. 209].

Втрата плюралізму, критичної оптики та змагальності ідей призводила до одноманітної подачі подій і формувала однобічну картину світу. Водночас досвід

1920–1945 років — з його технологічними здобутками, новими медіа-форматами й зіткненням різних політичних філософій — лишається актуальним для сучасної угорської преси.

Багато ідеологій і моделей управління, випробуваних у той період, допомагають краще осмислювати сьогоденні виклики — від безпеки інформаційного простору до відповідальності редакцій перед аудиторією.

Їхнє переосмислення з урахуванням нових технологій (цифрових платформ, соціальних мереж, потокового мовлення) збагачує актуальні дискусії, підказує робочі інструменти для фактчекінгу, етичної модерації і протидії маніпуляціям.

Зіставлення історичного досвіду з теперішніми реаліями дозволяє медіа тонше налаштовувати баланс між суспільною відповідальністю, свободою висловлювання і потребою захисту публічного інтересу.

Отже, шлях від воєнних кінохронік і перших радіокомпаній 1924 року — через обмеження й експансію державного контролю — до телевізійної епохи 1954 року в Угорщині демонструє, як технологічні інновації та політичні режими разом формують медійну екосистему, що й нині визначає стандарти швидкості, якості та відповідальності у сфері масових комунікацій.

2.2. Трансформація журналістики Угорщини в добу соціалістичних реформ і державної модернізації

Період радянського впливу в Угорщині після завершення Другої світової війни став одним із найвизначальніших етапів у політичній та соціальній історії країни. Він докорінно змінив структуру державного управління, ідеологічні засади суспільства, культурний ландшафт та умови функціонування медіа. Присутність Радянського Союзу визначила траєкторію розвитку Угорщини на кілька десятиліть уперед, формуючи політичну систему, що тяжіла до тоталітарної моделі [40, с. 601].

Радянський вплив у країні можна розділити на кілька послідовних етапів, кожен із яких мав власні особливості й позначав зміну політичних, соціальних та економічних реалій:

- Період народної демократії (1945–1948) — спроба створити політичну систему, що поєднувала елементи багатопартійності та радянського управління.
- Етап сталінського соціалізму (1948–1953) — період насильного впровадження радянської моделі господарства та ідеологічного контролю.
- Період “розвиненого соціалізму” (1950–1980-ті) — спроби модернізувати систему без радикальних змін, частково пом’якшуючи репресивні методи.
- Фаза трансформації (кінець 1980-х — початок 1990-х років) — поступовий перехід до демократії, ринкової економіки та політичного плюралізму.

Кожен із цих етапів позначався зміною форми політичного контролю, економічними реформами та еволюцією соціальних інститутів. Упродовж перших двох десятиліть після війни відбувалося утвердження тоталітарного режиму з його жорсткою централізацією, а згодом — поступовий рух до відносної лібералізації, який у підсумку підготував ґрунт для демократичних перетворень.

Відновлення державності та радянська опіка. Після звільнення Угорщини від нацистської окупації наприкінці війни на політичній арені виникли дві ключові структури: Угорський національний фронт незалежності (УНФН) та Тимчасовий національний уряд. Їхнє створення стало важливим етапом у відбудові країни. До складу УНФН увійшли представники кількох основних партій та профспілок: комуністична партія, соціал-демократи, партія дрібних сільських господарів, національна селянська партія та буржуазно-демократична партія [41, с. 109].

Формування Тимчасового уряду мало на меті встановлення нового політичного порядку після воєнного хаосу. Це була спроба створити широку коаліцію, що об'єднала б усі основні політичні сили задля економічного відновлення та стабілізації. У грудні 1944 року нова влада навіть оголосила війну Німеччині, намагаючись змінити статус Угорщини у війні та уникнути окупаційних санкцій.

Підписання угоди про перемир'я та повернення до довоєнних кордонів 1937 року засвідчили прагнення угорського керівництва припинити бойові дії й визнати післявоєнний порядок. Однак Союзна контрольна комісія, очолювана СРСР, установила жорсткий нагляд над внутрішніми справами держави, фактично перетворивши Угорщину на зону радянського впливу.

Політична боротьба і зміцнення позицій комуністів. Перші післявоєнні вибори 1945 року продемонстрували, що більшість населення віддавала перевагу Партії дрібних сільських господарів (ПДСГ), сподіваючись на відновлення приватного сектору й демократичних принципів. Однак створення коаліційного уряду, до якого увійшли ПДСГ, комуністи (КПУ), соціал-демократи (СДПУ) та національні селяни (НСП), фактично дозволило комуністам захопити ключові посади, зокрема в органах безпеки, поліції та міністерствах. Це створило передумови для поступового перебирання влади у власні руки.

Подальші політичні чистки 1946–1947 років ознаменували перехід до Народної Республіки. Президентом став Золтан Тильді, а прем'єр-міністром — Ференц Надь, якого невдовзі змістили, звинувативши у «буржуазному націоналізмі».

Наприкінці 1947 року комуністична влада інсценувала так званий «заколот Ференца Надя», звинувачуючи його та низку партійних діячів у спробі перевороту. Це дало привід для арештів, ліквідації ПДСГ як самостійної політичної сили й подальшої монополізації влади. Попри репресії, ПДСГ отримала 68 місць у парламенті, однак завдяки політичним маніпуляціям міністра внутрішніх справ Ласло Райка комуністи здобули 22% голосів і змогли

сформувати контрольовану більшість, що означало фактичний кінець багатопартійності.

Встановлення комуністичної диктатури. Новий етап почався в червні 1948 року, коли відбулося об'єднання комуністичної та соціал-демократичної партій у єдину структуру — Угорську партію трудящих (УПТ). Її діяльність спиралася на догми марксизму-ленінізму та особисто на вчення Й. Сталіна. У результаті «класової боротьби» та репресій інші партії були ліквідовані, і в країні утвердилася тоталітарна однопартійна система.

Режим УПТ повністю копіював радянську модель:

- запроваджувалося планове господарство та жорсткий централізований контроль над промисловістю;
- у сільському секторі здійснювалася примусова колективізація, що спричинила масові протести та втрату приватного землеволодіння;
- відбувалося масштабне переозброєння, створювався військово-промисловий комплекс;
- культивувався культ особи Матяша Ракоші, який поєднував функції першого секретаря ЦК УПТ і глави уряду.

Крім економічних експериментів, режим розпочав ідеологічну чистку суспільства: обмежувалася діяльність церкви, придушувалися національні традиції, а рівень життя населення різко знизився через надмірну мілітаризацію економіки та дефіцит товарів.

Репресії, цензура і атмосфера страху. Під керівництвом Ракоші Угорщина перетворилася на поліцейську державу, у якій будь-який прояв інакодумства розцінювався як загроза системі. Розгорнулися масові політичні репресії:

- проводилися показові судові процеси проти уявних «ворогів народу»;
- нічні арешти та таємні допити стали звичною практикою державної безпеки;
- опозиційні діячі, науковці, журналісти та навіть звичайні громадяни зазнавали ув'язнення або депортації.

Тисячі людей були засуджені без доказів, багато хто загинув у тюрмах. Державна безпека (ÁVN) діяла фактично безконтрольно, створюючи атмосферу постійного страху. Навіть серед членів партії почалися внутрішні чистки, що супроводжувалися арештами й публічними самокритичними кампаніями.

Таким чином, радянський вплив в Угорщині не обмежувався лише економічними реформами — він охоплював усі сфери суспільного життя: від політичних інститутів до культури, від освіти до преси. Поступово формувалася механізм контролю над свідомістю громадян, що став одним із найяскравіших прикладів дії радянської системи у країнах Центральної Європи [42, с. 114].

За свідченнями історіографії, між 1952 і 1956 роками в Угорщині було засуджено понад мільйон осіб, і переважній більшості призначили реальні тюремні строки. Такий масштабний репресивний курс перетворив страх на повсякденну норму, а майже чверть населення — на інформаторів чи співробітників поліції. Унаслідок цього внутрішньополітичний клімат визначався тотальним контролем: люди обмежували контакти, уникали відвертих розмов, а різні професійні спільноти — від учених і журналістів до робітників — адаптувалися до атмосфери постійного нагляду й тиску з боку силових структур. Репресії стали не епізодичним явищем, а системним механізмом управління суспільством, який цементував лояльність і придушував будь-які спроби інакодумства.

На цьому тлі ряд кадрових змін та перші ознаки «відлиги» означали не стільки відмову від контролю, скільки спробу тактичного коригування курсу. Відмова керівництва КНРС від повної й беззастережної підтримки М. Ракоші як голови уряду стала компромісом, покликаним зняти частину суспільного напруження і продемонструвати, що центр готовий до обмежених послаблень. Уряду було дозволено запуснути окремі реформи, однак ідеться радше про кероване послаблення, ніж про перехід до політичної лібералізації.

Коли Імре Надь очолив уряд, розпочалися реабілітаційні кампанії щодо незаконно засуджених, поживавилася діяльність громадських організацій, а також

було ініційовано вибіркові економічні послаблення (у т. ч. перегляд окремих планових показників і практик адміністрування). Та «відлига» виявилася частковою та незавершеною: після усунення І. Надя з посади прем'єр-міністра, а згодом і виключення його з партії, розпочався розворот до консервативніших методів управління. Це, однак, парадоксально підсилило суспільний спротив — передусім серед інтелігенції, студентства та міського активу, які сприйняли реформаторський імпульс як дороговказ до глибших змін.

Навколо Надя оформилася політична опозиція, що вступила у пряму конфронтацію з диктатурою М. Ракоші. Про гостроту конфлікту свідчить і те, що посол СРСР в Будапешті Ю. Андропов регулярно повідомляв до Москви про ескалацію напруги між цими центрами впливу — сигналізуючи, що протистояння має потенціал ширших регіональних наслідків і може позначитися на стабільності в усій Центрально-Східній Європі [43, с. 204].

Критичні зауваги М. Суслова щодо кадрової політики Угорської партії трудящих висвітлювали проблеми представництва і етнічної рівноправності в номенклатурі. Це вказувало не лише на недоліки управлінської вертикалі, а й на соціокультурні виклики багатонаціонального суспільства, де кадрові рішення часто відбивали політичну лояльність, а не професійні заслуги. У таких умовах сприйняття нового лідерства природно було амбівалентним: молодь та частина міських прошарків насторожено ставилися до чергових перестановок, пам'ятаючи репресивні практики недавнього минулого та порожні обіцянки реформ.

Реабілітація Ласло Райка та його соратників стала символічним жестом перегляду надмірностей попереднього етапу — спробою заспокоїти суспільні пристрасті і продемонструвати готовність до часткової корекції політики. Водночас цей крок мав і прагматичний сенс: відмежувати нове керівництво від найбільш одіозних практик минулих років, повернути довіру до державних інститутів і відновити легітимність через визнання очевидних помилок.

Повоєнні очікування на лібералізацію, зокрема свободу слова та самостійність преси, вочевидь, були високими. Проте періодичні хвилі цензури та адміністративні обмеження не дозволяли цим очікуванням повноцінно реалізуватися. Коли ж було ліквідовано пропагандистський апарат Салаші, виникла потреба у новій медіаполітиці — з акцентом на етичні стандарти, професійну журналістику, інституційну незалежність і балансування інтересів держави та суспільства. Реальність, однак, виявилася складнішою: ресурсні, правові й організаційні проблеми заважали швидко відбудувати інфраструктуру вільних медіа [44, с. 308].

Наслідком повоєнних пертурбацій стала різка редукція медіаполя: значну частину газет і журналів було закрито або призупинено, що породило інформаційний вакуум. Зміна влади, переформатування інституцій та згорання старих каналів комунікації вдарили і по радіомовленню, яке на певний час замовкло: новинні служби й ключові медіаорганізації проходили болісний процес реорганізації та переорієнтації на нові політичні вимоги.

Подібні «перехідні періоди» після воєн чи зміни режимів зазвичай супроводжуються недосконалістю правового поля у сфері свободи слова. Норми щодо преси часто потребують переписування — і саме у цій міжчасовій зоні виникає правова невизначеність: деякі структури намагаються самовільно контролювати інформаційний простір, створюють паралельні органи чи «тимчасові» медіа, не маючи для цього стабільної законодавчої основи. Результатом стають хаотичні практики врядування в інформаційній сфері: суперечливі регуляції, коридорні домовленості, селективне правозастосування. Таке середовище або відкриває шлях до реальної лібералізації, або ж, навпаки, — слугує передмовою до рестрикцій, залежно від політичного балансу сил і суспільного тиску [45, с. 102].

Отже, 1952–1956 роки в Угорщині стали переломним вузлом, де інерція репресивної системи зіткнулася з потребою модернізації та запитом на гідність і свободу. Часткові й непослідовні політичні корекції не усунули структурних вад

режиму, але актуалізували очікування ширшої громадськості щодо реабілітації, відкритості та відповідальної медіаполітики. Саме з цієї напруги постала нова хвиля соціальної активності, яка незабаром вийде на поверхню у формі масових протестів і спроби політичної переорієнтації країни.

Свобода слова та створення умов для незалежного функціонування засобів масової інформації завжди були наріжним каменем розвитку будь-якої демократичної держави. Саме вільна преса забезпечує громадянам доступ до багатогранної інформації, можливість формувати власні судження та висловлювати погляди, створюючи основу для суспільного діалогу й контролю над владою. Без вільних ЗМІ демократія втрачає своє підґрунтя, оскільки громадяни позбавляються права на об'єктивну інформацію та критичне мислення.

Угорщина, яка після Другої світової війни проходила складний шлях державного оновлення, також стикнулася з питанням реформування медіапростору. Під час засідання Кабінету Міністрів 1944 року прем'єр-міністр Бела Міклош Дальнокі спеціально виніс на обговорення питання про забезпечення діяльності преси, наголосивши на важливості вільного слова для політичної стабільності та соціального відродження країни. Це був не лише технічний чи адміністративний крок, а принципова заява, що мала на меті позначити відмову від практик тоталітарного контролю й відкриття шляху до демократичної публічної комунікації.

Уже через два роки ці ідеї знайшли юридичне відображення у Законі № I від 1946 року, який закріпив державну форму Угорщини та визначив невід'ємні громадянські права. У його преамбулі підкреслювалося, що свобода висловлення думок є природним і невідчужуваним правом людини, яке держава зобов'язується захищати. Вперше після війни на законодавчому рівні було визнано, що право людини вільно висловлювати позицію та поширювати інформацію є не привілеєм, а основою правового порядку.

На практиці ухвалення цього закону створило юридичне підґрунтя для появи нових газет, журналів та інформаційних агентств. Уряд міг розробляти програми підтримки преси, регулювати умови видання, надавати пільги для друкарень, а також формувати законодавчу базу для запобігання цензурі. Преса мала стати механізмом громадського контролю, засобом виховання політичної культури та відновлення довіри між владою й суспільством.

Водночас нормативно-правове середовище того періоду залишалося обмеженим. Закони про пресу часто носили технічний характер — вони регламентували порядок ліцензування, розповсюдження, роботи редакцій і друкарень, але не гарантували повної свободи слова. У таких умовах навіть без прямої цензури уряд міг створювати адміністративні бар'єри для незалежних або опозиційних видань: складні процедури отримання дозволів, обмеження на рекламу, дефіцит паперу або відсутність доступу до друкарських ресурсів. Подібні обмеження не були формальною заборонаю, однак створювали нерівні умови для учасників інформаційного ринку й суперечили принципам плюралізму та демократії [46, с. 107].

Коли ж країна вступила в період становлення пролетарської диктатури, медійна ситуація змінилася докорінно. Комуністичні уряди, які прийшли до влади після 1948 року, почали встановлювати повний контроль над ЗМІ. Ліквідація коаліційного уряду, централізація влади, введення цензури — усе це стало невід'ємною частиною тоталітарної моделі управління. З ухваленням сталінської Конституції 1949 року суттєво обмежилися основні права громадян, зокрема свобода слова, друку та об'єднань.

Попри це, уже в перші роки після звільнення країни преса почала відновлюватися, хоча й під суворим наглядом окупаційної влади. Одним із перших видань, що з'явилися після звільнення Будапешта, була газета «Сабадшаг», яка символізувала повернення друкованого слова до публічного простору. Її вихід у перші години після визволення став знаком нової епохи —

спробою відновити комунікацію між громадянами та владою й забезпечити обмін інформацією після років ізоляції.

Іншим важливим виданням була газета «Сабад неп», яка ще з 1942 року існувала як підпільний друкований орган. Уже в 1945–1946 роках вона набула офіційного статусу і стала потужним масовим виданням із тиражем близько 140–150 тисяч примірників — що на той час було надзвичайно високим показником. Її популярність свідчила про спрагу суспільства до новин, потребу в оновленій інформації та прагнення знайти надійні джерела фактів у період хаосу й відбудови.

У той самий час на політичному медіаполі розгорталось протистояння між виданнями різних ідеологічних орієнтацій. Газета «Кіш уйшаг», що підтримувала позиції Партії дрібних сільських господарів (ПДСГ), ставала рупором консервативно-ліберального крила угорської політики. Вона протистояла «Сабад неп», органу комуністів, і ця конкуренція відображала глибокі політичні поділи в суспільстві [47, с. 374]. Аналогічно, «Népszava», яка представляла соціал-демократів, і «Szabad szó», що виражала позицію національно-селянської партії, формували інформаційний баланс, уможливлуючи вільний обіг різних думок у післявоєнному суспільстві.

Таке медійне різноманіття у перші повоєнні роки було надзвичайно цінним явищем. Воно відбивало не лише багатопартійність і політичний плюралізм, але й культурне пробудження суспільства після періоду диктатури. Кожна політична сила намагалася створити власний друкований орган, щоб комунікувати з виборцями, поширювати свої ідеї, критикувати опонентів. Це забезпечувало динамічний розвиток журналістики, підвищувало якість публічних дебатів і сприяло формуванню нової політичної культури.

Під час окупації та в перші повоєнні роки, однак, свобода преси залишалася відносною. Радянська армія, контролюючи основні інфраструктурні ресурси країни, встановила військову цензуру. Усі публікації проходили перевірку, а видання газет і журналів здійснювалося за дозволом командування.

Тиражі були обмежені, друкарні — під контролем, а журналісти змушені були погоджувати свої матеріали з представниками радянських органів. Таким чином, навіть попри формальне існування багатьох газет, інформаційний простір залишався частково монополізованим [48, с. 128].

Попри численні труднощі, саме в цей період закладалися засади майбутнього угорського медіаландшафту. Суспільство, яке щойно пережило роки тоталітаризму та війни, поступово усвідомлювало цінність правдивої, професійної та незалежної журналістики. Прагнення до вільного слова стало не лише політичним гаслом, а й моральним орієнтиром, який, попри подальші коливання режимів, залишився ключовим чинником розвитку угорських ЗМІ у XX столітті.

Після звільнення Угорщини від нацистської окупації медійний простір країни опинився у стані докорінної перебудови. Серед найперших проявів цього процесу було створення низки нових газет, більшість із яких перебували під ідеологічним впливом комуністичної партії. Їхнє виникнення не лише відображало політичні реалії післявоєнного періоду, але й стало своєрідним інструментом пропаганди та мобілізації населення.

Одним із перших таких видань стала газета "Népakarat", заснована 15 жовтня 1944 року в місті Орошаза. Вона була створена за ініціативи місцевої організації Угорської комуністичної партії (УКП) і мала на меті поширення комуністичних ідей серед робітничих та селянських мас. Назва видання, що перекладається як «Воля народу», мала глибоко символічний характер — вона підкреслювала ідею нібито «народного мандату» на владу, яким комуністи легітимізували свою діяльність. Газета виконувала функцію агітаційного органу, спрямованого на формування суспільної підтримки політичних рішень партії, а також на утвердження образу Червоної армії як визволительки Угорщини.

Уже за кілька днів після виходу першого номера "Népakarat" з'явилися регіональні варіанти видання — "Magyar Népakarat" та "Szegedi Népakarat", опубліковані відповідно 18 жовтня 1944 року в містах Сентеш і Сегед. Вони були

створені місцевими комітетами комуністичної партії й діяли як регіональні осередки партійної пропаганди. Обидва видання виконували однакову місію — поширення ідеологічних настанов партії, формування позитивного образу радянської окупаційної влади і створення видимості єдності між партією та народом.

Ще одним прикладом преси під контролем радянських військових структур стала газета "Vásárhelyi Népe", що видавалася в місті Годмезьовашархей. Вона вважалася четвертим офіційним виданням, яке працювало під безпосереднім наглядом радянської військової адміністрації. Подібно до попередніх газет, вона виконувала дві головні функції — інформаційну (передача новин про хід бойових дій і відновлення) та пропагандистську (створення лояльного ставлення до комуністів і союзників).

Однак умови для функціонування преси в цей період були надзвичайно складними. Хронічна нестача ресурсів — паперу, фарби, електроенергії, кваліфікованих друкарів — обмежувала обсяг і регулярність видань. Через це навіть офіційні газети виходили епізодично: наприклад, у Орошазі вдалося надрукувати лише п'ять номерів "Magyar Népakarat", а в Сегеді — дев'ять номерів "Szegedi Népakarat". Такі обмеження перетворювали навіть великі газети на тимчасові видання з невеликим тиражем, які часто поширювалися безкоштовно або через партійні організації.

Особливо важливу роль у післявоєнному інформаційному просторі відіграло видання "Délmagyarország" («Південна Угорщина»). Воно стало центральним друкованим органом радянської військової адміністрації та угорських комуністів на півдні країни. Газета активно висвітлювала теми відбудови економіки, ремонту житлового фонду, організації роботи місцевих рад і підтримки Червоної армії. Її матеріали мали виразно пропагандистський характер, поєднуючи інформаційні повідомлення з політичними закликами до підтримки нового режиму. Фактично «Délmagyarország» стала інструментом

формування лояльності населення до окупаційної влади та символом переходу від воєнної цензури до керованої партійної преси [49, с. 498].

Подібну функцію виконувала газета "Szabadság" («Свобода»), яка виступала рупором комуністичної ідеології. Попри назву, що натякала на незалежність і демократичні цінності, вона була типовим зразком партійного друку, створеним для висвітлення офіційної позиції уряду та контролю над громадськими настроями. Такі видання не просто інформували, а конструювали політичну реальність, у якій комуністична партія виступала єдиним гарантом миру, порядку й відбудови.

На тлі браку паперу й матеріальних ресурсів, уряд установив спеціальні правила ліцензування друкованих видань, що дозволяло повністю контролювати інформаційний простір. Лише ті газети, які мали партійну або державну підтримку, могли отримати дозвіл на друк. Таким чином, навіть технічні регламенти перетворилися на інструмент ідеологічного контролю, який визначав, які думки можуть бути оприлюднені, а які — залишаться поза публічним дискурсом.

Окрім політичних, існували й церковні видання, що зосереджувалися на духовно-моральних питаннях. Вони прагнули зберегти зв'язок із віруючими, пропагували християнські цінності, публікували матеріали про теологію, богослужіння, мораль і місіонерську діяльність. Угорські релігійні газети стали островами духовної стабільності в період ідеологічної турбулентності, коли будь-яка спроба публічно говорити про віру сприймалася владою з підозрою.

Незважаючи на політичний тиск, партійна преса залишалася надзвичайно впливовим фактором у суспільному житті. Її аудиторія була неоднорідною: частина громадян підписувалася на газети за переконаннями, інші — з примусу, оскільки партійні осередки забезпечували своїх членів безкоштовними або пільговими примірниками. Тим часом незалежні або напівопозиційні видання боролися за виживання, покладаючись на власні ресурси та підтримку читачів.

У цій ситуації преса ставала ареною боротьби ідей. Кожне видання — чи то комуністичне, чи соціал-демократичне, чи консервативне — виступало як платформа для пропаганди власних цінностей. Газети формували громадську думку, впливали на електоральну поведінку, визначали рамки політичних дискусій. Тому боротьба за контроль над пресою фактично була боротьбою за контроль над суспільством.

Комуністичні видавці, прагнучи надати своїм виданням видимість демократичності, часто включали до назв газет слово «демократичний» або «народний». Це був своєрідний семантичний прийом, покликаний створити ілюзію плюралізму й народної підтримки, навіть якщо зміст залишався цілком підконтрольним партії.

Поруч із цим у післявоєнній Угорщині продовжували існувати інші партійні газети, які зберігали певну самостійність і відображали власну ідеологічну позицію. Їхні матеріали відрізнялися як за тематикою, так і за стилем подачі — одні робили акцент на економічних реформах, інші на соціальних питаннях чи культурній політиці. Це створювало видимість різноманітності й певного інформаційного балансу, хоча межі дозволеного поступово звужувалися.

Особливе місце в цьогочасному медійному середовищі займала газета "Népszava", тісно пов'язана з угорським соціал-демократичним рухом. Її історія — це віддзеркалення долі самої соціал-демократії: після війни редакція стикнулася з цензурними обмеженнями, політичним тиском, а також із кадровими втратами — багато журналістів загинули в концтаборах або були змушені емігрувати. Проте навіть у складних умовах газета продовжувала виходити, підтримуючи ідеї соціальної справедливості, прав людини та свободи праці [50].

Водночас відносини між соціал-демократами та комуністами залишалися напруженими. Попри спільні декларації про «єдність трудящих», між двома силами існували глибокі розбіжності у баченні політичного устрою. Соціал-

демократи виступали за парламентську демократію та ринкову економіку з елементами соціального захисту, тоді як комуністи прагнули повного одержавлення і монополії на владу. Тому співпраця між ними мала амбівалентний характер: формально — союз, фактично — боротьба за вплив і збереження ідентичності.

Ця напруга, що проявлялася і в роботі преси, і в політичних відносинах, суттєво вплинула на подальшу долю угорського медіапростору. До кінця 1940-х років комуністи зуміли підпорядкувати собі більшість видань, а колись розмаїта й жвава преса Угорщини поступово перетворилася на інструмент ідеологічного контролю.

Водночас саме у цей період були закладені традиції професійної журналістики, які, попри репресії та цензуру, залишалися джерелом громадянського опору і стали основою для майбутнього відродження вільної угорської преси.

Повоєнний медіапростір Угорщини швидко вибудовувався навколо видань, що мали пряму або опосередковану партійну опіку. У цьому полі центральну позицію зайняла Szabad Nép — офіційний друкований орган Комуністичної партії Угорщини, який спирався на політичну, організаційну й ресурсну підтримку радянського режиму.

Саме це поєднання статусу «голосу партії» та доступу до адміністративних важелів зробило видання не просто ще однією політичною газетою, а провідним комунікаційним інструментом угорської лівої преси в перші повоєнні роки.

Під ідейним і редакційним впливом Йожефа Ревая — однієї з ключових постатей угорського комуністичного руху — газета вибудовувала наполегливу лінію: консолідувати «фронт лівих», нормалізувати нові політичні реалії та переналаштувати суспільні очікування відповідно до партійної програми. Тактика включала і кадрову політику в медіях, і зміщення акцентів у тематиці — від суто інформаційних дописів до агітаційно-аналітичних матеріалів, що

легітимували модель одноосібного керівництва партії в політиці, економіці та культурі.

У межах цього стратегічного курсу постало завдання витіснити або маргіналізувати конкурентів у лівому таборі, передусім впливову соціал-демократичну *Népszava*. Прагнення *Szabad Nép* «зсунути» давнього опонента на другий план було частиною ширшої боротьби за читацьку аудиторію, символічний авторитет і право визначати порядок денний.

Ідеться не лише про газетну конкуренцію: це відображення глибших ідеологічних розходжень між комуністами й соціал-демократами — у підходах до парламентської демократії, ролі приватної власності, межах державного втручання в економіку та культурі.

Відповідно, медійне змагання в Угорщині другої половини 1940-х було продовженням політичного протистояння іншими засобами: кожне велике видання ставало «майданчиком» для легітимації певної політичної моделі й формування громадської думки в умовах дедалі жорсткішого контролю [51, с. 69].

Паралельно з «бойовою» щоденною пресою комуністична партія інвестувала у теоретичні журнали, покликані кодифікувати й поширювати ідейну ортодоксію. Особливе місце посів *Társadalmi Szemle* («Суспільний огляд») — щомісячник, офіційно пов'язаний із керівними структурами КПУ.

До його програмного наповнення докладалися Йожеф Ревай, Ерн Ґере та Дьйордь Лукач, що надавало виданню інтелектуальної ваги та внутрішньопартійного авторитету. На його сторінках системно розглядалися радянські доктрини, моделі партійної організації, механізми «керівної ролі партії» в культурі, а також тривала дискусія про «соціалістичний реалізм» — концепт, який виконував роль офіційного естетичного канону й водночас ідеологічного фільтра у літературі та мистецтві. Завдяки *Társadalmi Szemle* партія вибудовувала методологічні рамки для науковців, літераторів і

журналістів, уніфікуючи термінологію, ієрархію цінностей і критерії «ідейної правильності» текстів [52, с. 118].

На цьому тлі цікаво виглядав журнал *Magyarok*, заснований 1945 року (первісно в Дебрецені за ініціативи спільноти «*Ady*»), а від жовтня 1946-го переведений до Будапештського інституту літератури. Під редакторством Гези Юхаса він позиціонувався як культурно-інтелектуальний форум, що дозволяв собі обережну, але фахову критику марксистської інтерпретації літератури та культури.

На шпальтах *Magyarok* з'являлися полемічні тексти щодо практик ідейної цензури, розвідки про фундамент і надбудову в інтерпретації Дьйордя Лукача, а також репліки на програмні статті Йожефа Ревая. Таким чином, журнал відігравав роль вентиляційного клапана в інтелектуальному середовищі: не руйнуючи «офіційної лінії», він надавав простір для виражених альтернативних підходів і зберігав інтелектуальну множинність у культурному дискурсі.

Суттєвим осередком культурної комунікації стала й відновлена в жовтні 1946 року *Válasz* — щомісячна газета під редакцією Дюли Іллієша. Видання вибудувало широку мережу авторів, залучивши до співпраці провідних поетів — Золтана Джекелі, Іштвана Шінку, Льорінца Сабо, Іштвана Ваша, Шандора Вереша — а також таких прозаїків і есеїстів, як Янош Кодолані, Ласло Немет, Пал Сабо, Петер Вереш.

Válasz виступала платформою високої літератури, де поруч із художніми творами публікувалися критичні огляди, естетичні маніфести та культурологічні есе. Це дозволяло не лише підтримувати тяглість національної літературної традиції, а й перекодовувати її під нові соціально-політичні умови, вибудовуючи тонкий баланс між вимогами офіційної культурної політики та самостійними творчими пошуками [53, с. 7].

Однак з утвердженням однопартійної домінації напруга між радянською моделлю культурного керівництва та угорськими прагненнями до автономії мислення невпинно зростала. Кульмінацією цього конфлікту стали події 1956

року — Народна революція, яка виразила суспільне прагнення до політичної лібералізації, національного суверенітету та реабілітації свободи слова. У цей драматичний період засоби масової інформації відіграли роль каталізатора: преса, радіо й аматорські бюлетені поширювали оперативні новини, заклики до страйків і мітингів, публікували маніфести студентських і робітничих рад. Медійне слово стало інструментом самоорганізації суспільства — від локальних громад до загальнонаціональних структур.

Втім, після втручання радянських військ революційний рух було розгромлено. Військова операція супроводжувалася масовими арештами, жорсткою зачисткою медійного поля, закриттям або підпорядкуванням видань, які підтримували реформаторські вимоги.

Попри поразку, 1956 рік залишив глибокий ментальний слід: у колективній пам'яті угорців утвердилася цінність свободи висловлення і незалежної журналістики як невід'ємної складової політичної суб'єктності нації. Ідеї, які тоді прозвучали, не зникли — вони повернулися в публічний простір у пізніші десятиліття, а згодом позитивно проявилися під час демократичних трансформацій кінця 1980-х — початку 1990-х років, коли Угорщина разом із іншими країнами Центрально-Східної Європи пройшла шлях від державного соціалізму до політичного плюралізму, верховенства права та ринкової економіки.

Саме тоді історичний досвід повоєнної преси — від партійної мобілізації до підпільних бюлетенів і дисидентської публіцистики — став інтелектуальним ресурсом для побудови нової, демократичної медіасистеми.

РОЗДІЛ 3. УГОРСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА В ЕПОХУ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1956 РОКУ ТА ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

3.1. Представники журналістського середовища Угорщини: професійні долі й суспільна роль до соціалістичної епохи

У середині жовтня 1956 року політична й соціальна атмосфера в Угорщині досягла критичної точки. Накопичене протягом попередніх років невдоволення населення авторитарною моделлю влади, економічною стагнацією та всевладдям радянських радників поступово переросло з інтелектуального опору в масовий соціальний рух. Спершу протестні настрої лунали переважно з середовища інтелігенції — письменників, викладачів, студентів, журналістів, які вимагали лібералізації суспільного життя, реформування культурної політики та реабілітації політичних в'язнів. Проте вже за кілька тижнів ці ідеї поширилися серед робітничого класу, фермерів і службовців, перетворившись на загальнонаціональний рух, який вимагав припинення радянського втручання у внутрішні справи країни.

У багатьох містах — насамперед у Будапешті, Дьйорі та Дебрецені — почали виникати дискусійні клуби, де робітники й студенти відкрито обговорювали необхідність політичних змін. Підтримка радянської моделі соціалізму зменшувалася, натомість зростала популярність ідей «угорського шляху до соціалізму», який передбачав національний суверенітет, самоврядування робітників і свободу слова.

Важливо, що невдоволення поступово охопило не лише цивільне населення, а й державний апарат. Частина співробітників органів держбезпеки та навіть представники військових кіл почали дистанціюватися від режиму, демонструючи лояльність до народного руху. Це свідчило про глибоку кризу довіри до влади, яка фактично втратила контроль над власними інституціями. Суспільна напруга, що наростала з літа 1956 року, у поєднанні з економічними труднощами, стала основою для подальших революційних подій [54, с. 5].

Економічна криза як каталізатор протестів. Погіршення економічної ситуації в середині 1950-х було не просто наслідком неефективного управління

— воно стало символом системної кризи соціалістичної моделі. Падіння врожайності, нестача палива, вугілля, нафти та промислових ресурсів, розриви у логістиці призвели до зупинки виробництв, перебоїв у транспорті й скорочення залізничних рейсів. У багатьох регіонах спостерігався дефіцит продовольства, що безпосередньо зачепило побут населення. Люди годинами стояли в чергах за хлібом, м'ясом, олією, що створювало атмосферу постійної напруги.

Соціально-економічна депривація посилювала чуття несправедливості: тоді як чиновники жили у привілейованих умовах, більшість громадян боролися за виживання. Це різко контрастувало з пропагандистськими гаслами про «піднесення соціалістичної економіки». Таким чином, економічні негаразди стали не лише причиною, а й психологічним каталізатором політичного пробудження. Люди дедалі частіше сприймали матеріальні труднощі як симптом загального розкладу влади та необхідність докорінних змін.

Вимоги суспільства і розширення протестного руху. До осені 1956 року невдоволення владою стало всеохопним. Різні соціальні верстви — робітники, студенти, інтелігенція, службовці, селяни — почали висувати узгоджені вимоги. Центральними пунктами протестної програми були:

Свобода слова, друку та зборів, ліквідація цензури й відновлення незалежних громадських організацій.

- Рівноправні відносини з СРСР — вимога виведення радянських військ, відновлення національного суверенітету й самостійності в зовнішній політиці.
- Поліпшення соціальних умов праці: скасування системи примусових норм, встановлення справедливої зарплати, запровадження соціальних гарантій.
- Робітниче самоврядування — участь працівників у керуванні підприємствами, реальне представництво у профспілках.
- Студентська автономія — право молоді на вільне об'єднання, вибори власних представників і модернізацію навчальних програм.

Ці вимоги об'єднували прагнення до політичної свободи з соціальною справедливістю, втілюючи ідею «соціалізму з людським обличчям». Вони не були антисоціалістичними за змістом, а радше — антибюрократичними, спрямованими проти авторитарної, централізованої влади й за демократичне оновлення суспільства [55, с. 209].

Кульмінація протестів: Жовтневе повстання. 23 жовтня 1956 року Будапешт став центром подій, що згодом увійшли в історію як Угорська революція 1956 року. Спочатку мирна демонстрація студентів, які несли портрети Шандора Петефі та Імре Надя, переросла у масову маніфестацію десятків тисяч людей. Маніфестанти зажадали демократичних реформ і виголошення політики національної незалежності. Проте, коли державна поліція (ÁVH) відкрила вогонь по натовпу, події миттєво переросли у збройне повстання.

Міські робітники споруджували барикади, створювали революційні комітети, які координували оборону кварталів. Повстанці захоплювали склади зброї, ліквідовували символи радянської влади — пам'ятники Сталіну, червоні прапори, партійні гасла. Революція поширилася по всій країні — від Дебрецена до Печа, від Мішкольца до Сегеда.

Радянські війська, що перебували на території Угорщини, спочатку спробували локалізувати конфлікт, але вже в ніч із 23 на 24 жовтня отримали наказ з Москви — ввести війська в Будапешт. Почалися вуличні бої. Попри чисельну перевагу радянських сил, угорські повстанці чинили завзятий опір, користуючись знанням міста й підтримкою населення.

На початку листопада радянські війська тимчасово відступили, що створило ілюзію перемоги. В умовах короточасної свободи на заводах і фабриках Будапешта виникли робітничі ради, які перебрали на себе управління виробництвом, організовували постачання й безпеку. Це був безпрецедентний приклад самоорганізації робітничого класу, який прагнув замінити стару бюрократичну систему на демократичне самоврядування.

Придушення революції та роль робітничих рад. Проте вранці 4 листопада 1956 року радянські війська знову ввійшли до Угорщини — цього разу значно більшими силами. Почалася операція “Вихор”, метою якої було остаточне придушення повстання. Унаслідок кількадечних боїв загинули тисячі людей, а країну охопила хвиля репресій. Радянська влада встановила уряд Яноша Кадара, який проголосив «відновлення соціалістичного порядку».

Попри це, рух опору продовжував існувати. Робітничі ради, створені під час революції, спробували перейти до легального політичного діалогу з новою владою. У листопаді 1956 року відбулися всеугорські збори представників робітничих рад, на яких планувалося заснувати Національну робочу раду. Проте поліція та військові заблокували приміщення, де мали відбутися збори. Делегати, проявивши надзвичайну рішучість, зуміли знайти інше місце й таки провести зустріч, ухваливши резолюцію про участь робітників у керуванні економікою [56, с. 2].

Цей епізод став символом незламності угорського робітничого руху. Навіть за умов окупації та терору працівники намагалися утвердити принципи самоврядування, висловлюючи прагнення до справедливого соціалізму, що базується на колективній участі, а не на бюрократичному диктаті.

Проте уряд Кадара невдовзі знищив незалежність рад, запровадивши систему постійних переговорів, що фактично паралізували їхню діяльність. Частина представників погодилася на компроміс, сподіваючись уникнути нових репресій, інші ж наполягали на продовженні страйків і громадянського опору. Коли уряд оголосив про «припинення страйків», лише близько чверті робітників виконали наказ. Це засвідчило глибокий розкол усередині трудового руху: частина суспільства прагнула стабільності, інша — продовження боротьби за політичні свободи.

Революція 1956 року стала кульмінацією угорського прагнення до національного суверенітету, соціальної справедливості й свободи слова. Її поразка не перекреслила значення події — навпаки, вона вкорінила ідею свободи

у свідомості угорців. Той короткий період, коли країна відчула подих справжньої незалежності, сформував нове покоління мислителів, журналістів, студентів і робітників, для яких вільна преса, свобода думки та право на самоврядування стали моральними орієнтирами на десятиліття вперед.

Після кривавих подій осені 1956 року уряд Яноша Кадара, який утвердився при підтримці радянських військ, розпочав системне відновлення політичного контролю над суспільством. Центральним елементом цієї політики стало позбавлення робітничих рад, що виникли під час революції, будь-якої реальної автономії. У 1957 році уряд ухвалив спеціальний декрет, який фактично ліквідував політичну незалежність рад і підпорядкував їх партійному керівництву.

Цим декретом заборонялися страйки, мітинги та будь-які публічні заклики до них. Організаторів протестів очікували суворі покарання, включно з кримінальною відповідальністю. Робітничі ради, що в 1956 році виконували роль самоврядних структур і тимчасових органів народного управління, перетворювалися на формальні консультативні органи при дирекціях підприємств. Їхня діяльність мала носити виключно технічний характер — обговорення виробничих планів, норм виробітку, умов праці, але без права впливати на кадрову чи політичну політику.

Окремим пунктом декрету передбачалося, що жодна резолюція робітничої ради не може набути чинності без схвалення політичного комісара або партійного секретаря. Таким чином, кожне рішення фактично проходило через механізм партійного контролю, який позбавляв ради їхньої самостійності. Відтепер будь-яка форма колективної ініціативи, яка могла трактуватися як «антидержавна» чи «антипартійна», жорстко переслідувалася.

Такі кроки уряду Кадара мали подвійне завдання: з одного боку, відновити “стабільність” і запобігти повторенню масових виступів, а з іншого — зміцнити політичну монополію комуністичної партії, перетворивши робітничі ради з органів самоврядування на інструменти адміністративного управління. Це був

рішучий відхід від ідей “соціалістичної демократії”, які короткий час існували під час революції. Внаслідок цього робітничий клас, що був ядром революції, утратив можливість представляти власні інтереси навіть у межах соціалістичної системи [57, с. 70].

Після придушення революції країна опинилася у стані глибокої моральної та демографічної травми. З жовтня 1956 по січень 1957 року внаслідок збройних зіткнень, масових арештів і страти повстанців загинуло понад 2,5 тисячі угорців, ще понад 19 тисяч було поранено або скалічено. Ці цифри — не просто статистика, а свідчення масштабу трагедії, яка торкнулася майже кожної угорської родини.

Втрати не оминули й радянську армію: під час бойових дій загинули близько 720 військовослужбовців, а ще понад дві сотні отримали поранення. Це демонструє, що придушення повстання стало кривавим конфліктом двох несумісних систем — народного прагнення до свободи й централізованого авторитарного контролю. Угорщина заплатила за ці кілька тижнів боротьби величезну ціну — людськими життями, моральними втратами, еміграцією десятків тисяч громадян.

Трагічні події 1956 року увійшли в історію як символ національного страждання і водночас акту гідності. Революція показала, що угорське суспільство було готове боротися за свободу, але зіштовхнулося з безжальною машиною радянського імперського впливу. Цей досвід залишив глибокий слід у колективній пам’яті, формуючи моральні основи майбутніх демократичних перетворень.

Після розгрому революції Янош Кадар опинився перед подвійним викликом: заспокоїти країну, яка втратила довіру до влади, і водночас зберегти лояльність до Москви. Усвідомлюючи, що грубий терор може лише загострити ситуацію, Кадар поступово запровадив стратегію “керованого пом’якшення”.

Його політика поєднувала репресії проти активних учасників повстання з частковими економічними послабленнями. Тисячі людей були заарештовані,

сотні засуджені до смертної кари або тривалих строків ув'язнення. Водночас для решти населення створювалася ілюзія «нового початку»: дозволялися незначні приватні ініціативи, частково відновлювалися профспілки, у промисловості — невеликі елементи ринкових стимулів.

Кадар прагнув закріпити свій образ як “реформатора вірного СРСР”, який нібито поєднує стабільність і поміркованість. Саме в цей час у міжнародному політичному дискурсі з’явився термін “кадаризм”, що означав авторитарний соціалізм з обмеженими свободами. Цей режим не був таким жорстоким, як сталінський, однак зберігав усі основні атрибути тоталітарної системи — цензуру, політичну монополію партії, контроль за освітою та медіа.

Особливо показовою стала доля Імре Надя, лідера опозиції, який під час революції закликав до нейтралітету Угорщини і виходу з Варшавського договору. Після короткого притулку в югославському посольстві його було видано новому урядові, який діяв під прямим впливом Москви. У 1958 році Надя та кількох його соратників було засуджено й страчено після закритого процесу — цей акт став символом остаточного тріумфу радянської політики в Угорщині.

Трагічна доля Імре Надя показала, наскільки непримиренним залишався тоталітарний режим навіть після зовнішнього “пом’якшення”. Будь-яка спроба повернення до демократичного курсу вважалася зрадою “соціалістичних ідеалів” і придушувалася на самому початку.

Період революції 1956 року став епохою короткого відродження угорської журналістики. У ці кілька тижнів свободи преса виконувала роль не просто інформаційного інструмента, а виразника народного духу. Газети, журнали, радіо, навіть стінні листки на підприємствах публікували вірші, маніфести, хроніки подій, що дихали вірою у свободу.

У публікаціях тих днів звучали пафос гідності, біль утрат, сподівання на відродження демократії. Журналісти, письменники, студенти створили своєрідний “голос вільної Угорщини”, який жив навіть після поразки. Ця коротка

«інформаційна відлига» стала моральним орієнтиром для майбутніх поколінь угорських журналістів.

Проте вже після 1957 року ситуація кардинально змінилася. Під контролем уряду Кадара було створено єдину систему цензури, що охоплювала не лише пресу, а й книговидання, театри, радіо та кіно. Усі редакційні колективи повинні були мати «партійного куратора», який перевіряв матеріали перед друком. Це фактично ліквідувало журналістику як сферу громадського діалогу.

Порушення правил загрожувало не лише звільненням, а й кримінальним переслідуванням. Унаслідок цього зник плюралізм думок, і навіть соціальні проблеми дозволялося висвітлювати лише з позицій «соціалістичного оптимізму». Преса перестала бути каналом вираження громадських настроїв і перетворилася на рупор державної ідеології.

Як зазначають дослідники [58, с. 28], цей тотальний контроль над медіа мав глибокі наслідки: суспільство втратило звичку до публічної дискусії, що надовго ускладнило розвиток громадянського суспільства. У періоди кризи, коли інші представницькі органи були підпорядковані партії, лише незалежна преса могла б виконувати роль посередника між владою і народом, але за умов «кадаризму» така можливість була практично знищена.

Досвід 1956 року, попри цензуру, залишився етичним еталоном журналістської мужності. Саме він довів, що медіа можуть бути моральною силою суспільства, його пам'яттю та голосом — навіть тоді, коли інші інститути демократії знищені. Як підкреслює [59, с. 257], преса, якщо їй дозволено діяти вільно, здатна не лише передавати інформацію, а й формувати публічну свідомість, виражати інтереси соціальних груп і ставати каталізатором суспільних змін.

Таким чином, події 1956–1957 років засвідчили складну діалектику угорського суспільства: між прагненням до свободи та жорсткою централізацією, між спробою реформ і страхом втратити контроль. Революція була придушена, але її ідеї — самоврядування, свобода думки, незалежна преса

— продовжували жити, готуючи ґрунт для майбутньої демократичної трансформації наприкінці 1980-х років.

У переломні історичні періоди — під час політичних криз, соціальних потрясінь чи реформ — преса відіграє винятково важливу роль у суспільному житті. Вона стає не лише інструментом інформування, а й рушійною силою формування громадської думки, здатною об'єднати людей навколо спільних ідей, проблем і цінностей. Через свої матеріали, коментарі, публіцистику та аналітику ЗМІ можуть спрямовувати увагу суспільства до найактуальніших питань, стимулюючи реакцію, обговорення й навіть соціальні дії.

Навіть у періоди гострих криз, коли влада намагається встановити інформаційний контроль або нав'язати єдину офіційну точку зору, засоби масової інформації мають потенціал подолати бар'єри однодумності. Особливо це стосується друкованої преси, яка традиційно виступає каналом для вираження різних позицій, ідей та настроїв. У таких умовах газети, журнали, а згодом — і радіо чи телебачення — можуть виконувати роль громадського трибуна, що передає голос людей, незалежно від їх політичної чи соціальної приналежності.

Навіть під суворою цензурою журналісти знаходять способи донести альтернативні погляди. Це може бути публікація матеріалів під псевдонімами, використання анонімних джерел, алегоричні тексти чи багатозначні натяки, які уважний читач здатен розшифрувати. Завдяки цьому зберігається мінімальний простір для дискусії, а також — відчуття присутності опозиційного мислення в інформаційному полі. Саме таким чином медіа виконують функцію контрбалансу, не дозволяючи суспільству зануритися у повну однорідність думок і підтримуючи плюралізм оцінок навіть у тоталітарних умовах.

У цьому полягає одна з найважливіших місій журналістики — збереження вільного обміну ідеями, права на розмаїття поглядів і публічну критику. Саме тому в демократичному суспільстві ЗМІ часто називають “четвертою владою”, адже вони мають вплив, співмірний із політичними інституціями.

Преса, радіо та телебачення не лише відображають громадську думку, а й активно формують її, реагуючи на суспільні настрої. Вони є барометром стану суспільства, показником рівня його свободи, демократії та культури. У періоди соціальних вибухів — мітингів, страйків, протестів — медіа здатні підсилювати суспільну мобілізацію, демонструючи єдність громадян, або навпаки — зменшувати напругу, закликаючи до спокою через збалансовану подачу новин.

У такі моменти ЗМІ стають центральним каналом комунікації, через який суспільство осмислює події, обмінюється думками та формує колективну позицію. Їхня реакція на кризові процеси може істотно впливати на подальший розвиток історії, визначаючи, чи переросте громадське невдоволення в реформу, чи завершиться репресіями.

Професійна журналістська спільнота — це один із ключових стовпів громадянського суспільства. Її місія — забезпечувати прозорість, доступ до правдивої інформації та підтримку відкритого діалогу. Основні функції журналістики визначають її вплив [60, с. 34]:

- Інформаційна об'єктивність. Журналісти виступають фільтрами правди: перевіряють факти, протистоять дезінформації, дотримуються принципів достовірності й балансу.
- Захист свободи слова. Медіа є голосом громадянських свобод, вони обстоюють право суспільства знати правду й відкрито висловлювати погляди.
- Посередництво між владою та народом. Преса забезпечує циркуляцію інформації між інституціями влади та суспільством, виступаючи сполучною ланкою.
- Формування світогляду. ЗМІ впливають на те, як громадяни осмислюють події, створюють уявлення про реальність і визначають власну позицію.

- Суспільна відповідальність. Кожен журналіст несе моральну відповідальність за вплив своїх текстів на аудиторію, формуючи культуру сприйняття інформації.

Таким чином, професійна етика, достовірність і неупередженість журналістів є основою для підтримання демократії, свободи та відкритого суспільного діалогу.

Угорська журналістика середини 1950-х років є яскравим прикладом того, як інтелектуальна еліта намагалася чинити спротив політичному тиску. Уже в 1955 році представники преси, літератури й мистецтва активно висловлювали незадоволення політичними реаліями, створюючи альтернативні концепції розвитку країни. Це виявлялося у відкритих листах, меморандумах протесту, колективних заявах, у яких звучали вимоги реформ і демократизації культурного життя.

Влада відреагувала на цю активність жорстко. Наприкінці 1955 року ухвалили партійну постанову, що мала «скоригувати» літературну політику та повернути митців у рамки «ідеологічно правильних тем». Тих, хто підписав меморандуми, звинуватили у «підриві керівної ролі партії». Однак цей тиск лише підживив опозиційні настрої серед інтелігенції — журналісти й письменники дедалі активніше обговорювали проблеми свободи слова, цензури й політичної залежності культури.

Зокрема, важливу роль у формуванні опозиційної атмосфери відіграв тижневик “Irodalmi Újság”, орган Спілки письменників. Після XX з’їзду КПРС, коли у Радянському Союзі засудили культ особи, видання стало платформою для вільнішого обговорення політичних і моральних питань. Газета публікувала тексти, які відкрито аналізували наслідки сталінізму в угорському суспільстві. Драматург і критик Дьордь Хай у статті від 5 травня писав, що «наслідки культу особи проникли в усі сфери життя» — від політики до культури.

Таким чином, угорська преса напередодні 1956 року стала не просто інформаційним каналом, а провідником національного пробудження, де

формувалися ідеї свободи, гідності й культурної самосвідомості, що згодом вилилися в революційні події [61, с. 78].

Він акцентував увагу на численних порушеннях, що стали буденністю в Угорщині того часу: на ухваленні неправомірних резолюцій, безвідповідальності та неорганізованості в управлінні, на переслідуванні людей за критику влади, а також на систематичному ігноруванні законів і громадянських прав. Такі явища автор розглядав як частину глибшої соціально-політичної кризи, що поступово підривала довіру суспільства до режиму. Водночас він особливо наголошував на значенні XX з'їзду КПРС, називаючи його «великим тріумфом людської гідності» — подією, яка символізувала початок морального пробудження та мала потужний вплив не лише на радянське суспільство, а й на свідомість угорських громадян, що уважно стежили за процесами в Москві.

Тижневик став своєрідним майданчиком для публічного протесту, обговорення суспільно-політичних подій і критичного осмислення дій влади. На його сторінках уперше за довгі роки з'явився вільніший дискурс, який виходив за межі дозволених рамок партійної ідеології. Журнал фактично створив альтернативний інформаційний простір, де можна було висловлювати невдоволення, дискутувати про майбутнє країни й піднімати питання, що замовчувалися офіційною пресою. Матеріали, опубліковані у виданні, мали відверто аналітичний і суспільно-критичний характер, завдяки чому тижневик набув великого впливу серед інтелігенції та молодोї творчої еліти.

Статті, подібні до публікацій Д. Хая, викликали широкий резонанс у суспільстві. Прихильники сталінської ортодоксії сприймали їх як прояв ідеологічної небезпечності, що загрожує партійній дисципліні, тоді як інтелектуали-реформатори бачили в них ознаку морального оновлення та повернення до правди. Обговорення цих матеріалів виходило далеко за межі редакцій — вони ставали темою партійних зборів, університетських семінарів і неформальних дискусій у культурних колах. Автори тижневика, серед яких були

найвідоміші діячі літературного та публіцистичного життя, поступово набували популярності, стаючи символами інтелектуальної сміливості.

Ідейні дискусії, які розгорталися на шпальтах угорських ЗМІ в середині 1950-х, справили помітний вплив на громадські настрої. Вони сприяли пробудженню суспільної самосвідомості, стимулювали критичне мислення й поставили під сумнів незаперечний авторитет партійних догм. У публічному просторі з'явилися теми, що раніше вважалися табуйованими, — питання свободи слова, відповідальності влади, економічної ефективності та ролі особистості у соціалістичному суспільстві. Таким чином, преса стала каталізатором інтелектуальної еволюції угорського суспільства [62, с. 119].

Поступово публіцисти почали переосмислювати власні позиції, відходячи від жорстких догматів минулого. Це свідчило про зростання готовності сприймати нові ідеї, ширше дивитися на соціальні явища та визнавати багатовимірність реальності. Таке розширення світогляду відображало загальний процес оновлення — не лише політичного, а й морального.

Окремо варто зазначити, що в цей час у деяких публікаціях з'являються спроби показати Радянський Союз більш об'єктивно, ніж це дозволяла офіційна пропаганда. У статтях траплялися поєднання стриманої критики з визнанням позитивних досягнень, прагнення до збалансованого погляду. Такий підхід, з одного боку, давав змогу уникнути прямого конфлікту з цензурою, а з іншого — формував реалістичніше уявлення про життя за “залізною завісою”. Це був перехід від ідеологічних кліше до журналістського аналізу, що базувався на фактах і логіці, а не лише на лозунгах.

Одним із журналістів, який вирізнявся цією об'єктивністю, був Панді. Його публікації вирізнялися спробою показати багатогранність радянської реальності, не зводячи її до чорно-білої схеми. Завдяки таким авторам у суспільстві зростав інтерес до реального стану речей у Радянському Союзі, що значно контрастувало з усталеними пропагандистськими образами. XX з'їзд КПРС, на якому Хрущов викрив злочини сталінізму, став для угорської преси

справжнім інформаційним проривом — подією, яка відкрила шлях до обговорення заборонених тем і заклала підґрунтя для реформаторського мислення.

Водночас ідеї, які почали з'являтися на шпальтах видань, зокрема у «Szabad Nér», часто торкалися й економічних питань. Публіцисти обережно, але наполегливо ставили під сумнів засади командної економіки, обговорювали співвідношення між плануванням і ринковими механізмами, вплив закону вартості та роль товарно-грошових відносин у соціалістичній системі. Ці публікації демонстрували спробу переосмислення економічних підходів, відмову від догматизму і прагнення знайти практичні рішення для реальних проблем виробництва та добробуту населення.

Особливої уваги заслуговує реакція офіційних кіл СРСР на подібні тенденції. Газета «Szabad Nér», яка формально залишалася рупором партії, усе частіше дозволяла собі критичні матеріали, що симпатизували Гуртку Петефі — неформальному інтелектуальному об'єднанню, яке виступало за оновлення соціалізму. Ця підтримка викликала занепокоєння в радянських дипломатичних колах. Ю. В. Андропов, на той час радянський посол в Угорщині, у своєму донесенні до Москви зазначав, що головний редактор «Szabad Nér» Міклош Хорват «ухиляється від правильного курсу», дозволяючи публікацію матеріалів, які «не відповідають партійній лінії».

Подібні висновки зробив і В. А. Крючков, який у своїх звітах підкреслював, що угорська преса «надмірно ідеалізує діяльність Гуртка Петефі», що може стати небезпечним для партійної дисципліни й стимулювати антикомуністичні настрої. Він наголошував на необхідності посилення контролю з боку Центрального керівництва УТП над редакційною політикою, щоб запобігти публікації матеріалів, які відхиляються від офіційної позиції партії.

Водночас газета «Népszava», яка до 1948 року була органом незалежної соціал-демократичної партії, також висловлювала підтримку Гуртку Петефі. На

її сторінках піднімалися теми реабілітації діячів робітничого руху, репресованих у попередні роки. Видання навіть пропонувало створити «пантеон національних героїв», де були б вшановані ті, хто постраждав за свої переконання, — тим самим прагнучи повернути суспільству історичну пам'ять і моральну справедливість.

Усі ці процеси свідчать про те, що в середині 1950-х угорська преса, навіть у межах контрольованої системи, стала потужним фактором суспільного оновлення. Вона перетворилася з інструмента ідеологічного впливу на простір живої дискусії, що готував підґрунтя для революційних подій 1956 року.

Дискусія Гуртка Петефі, присвячена проблемам друку та засобів масової інформації, що відбулася 27 червня, зібрала понад шість тисяч учасників у Будинку офіцерів у Будапешті. Люди заповнили не лише зал, а й подвір'я, звідки слухали виступи через гучномовці. Така масова участь засвідчила глибокий суспільний інтерес до питань свободи слова й реформ у сфері інформації.

Друковані видання відіграли ключову роль у висвітленні руху за оновлення Угорщини. Газета «Irodalmi Újság» знову розгорнула критику консервативних сил в УТП, що суттєво підвищило її популярність. Інші видання — «Esti Budapest», «Magyar Nemzet», «Szabad Ifjúság», «Hetfői Hírlap» — також активно долучилися до дискусії. Навіть офіційний партійний орган «Szabad Nép» почав дедалі частіше виступати за відмову від старих методів управління, пов'язаних зі сталінською політикою.

Публікації реформаторів підкреслювали, що відставка Ракоші — лише початковий етап у боротьбі за зміни. Вони розуміли, що часткові поступки влади, такі як ротація кадрів чи зменшення контролю над інтелігенцією, спрямовані радше на тимчасове послаблення опозиційних настроїв, ніж на реальні перетворення. Головною перешкодою реформ вони вважали не окремих політиків, а саму систему, яка суперечила ідеалам справжнього соціалізму.

У статті, опублікованій 8 вересня в «Irodalmi Újság», Д. Хай розмірковував про свободу слова, зазначаючи, що письменникам не повинно бути заборонено

нічого, крім того, що забороняє закон для всіх громадян [64, с. 66]. Він наполягав, що літератори мають право говорити правду, критикувати будь-кого, вірити або сумніватися у вірі, мислити поза межами марксистських категорій і показувати недоліки суспільства без обов'язку пропонувати готові рішення.

Автор наголошував, що свобода висловлювання повинна бути гарантією для кожного, незалежно від його поглядів, і не може обмежуватися інституційним чи ідеологічним контролем. Такі твердження сприймалися як виклик для партійного керівництва, оскільки у вересні 1956 року вони звучали надзвичайно сміливо. Згодом подібні ідеї лягли в основу культурної політики Кадара, який частково узаконив відносну лібералізацію.

У цей час у газеті «Művelt Nép» Г. Лошонці закликав до термінових дій для покращення життя простих угорців і вимагав покарання тих, хто, на його думку, спричинив «рани народу», що досі не загоїлися. Одночасно в пресі дедалі активніше лунали вимоги притягнути Ракоші до відповідальності за його політику. Невдовзі після липневого пленуму він залишив Угорщину і виїхав до СРСР, що стало символом політичного перелому [65, с. 11].

Періодично преса вимагала також реабілітації Імре Надя, який уособлював надію на демократичні реформи. У відомому «Листі чепельського робітника», надрукованому 13 жовтня в «Irodalmi Újság», зазначалося, що «новий курс» 1953 року став «оазисом у пустелі сталінської політики», але березнева постанова 1955 року зруйнувала навіть ці слабкі паростки довіри. Ці публікації яскраво демонстрували зростаючу розчарованість і втому суспільства від відсутності реальних змін.

Восени в пресі розгорілися гострі обговорення матеріального становища трудящих. Один із матеріалів прямо вказував, що державні установи утримуються коштом голодних робітників, які недоїдають через неефективну економічну політику. Ю. Андропов, радянський посол, розцінив подібні тексти як небезпечні й провокаційні, вбачаючи в них загрозу громадському спокою. Це

лише підтвердило, що суспільна напруга досягала критичного рівня, а влада реагувала на критику дедалі нервовіше.

Група інтелектуалів, які підтримували Імре Надя і виступали за національний, демократичний соціалізм, мала значний вплив у медіа. Їхні ідеї поширювалися через пресу, формуючи громадську думку і поступово підриваючи монополію офіційної ідеології. Журналісти-реформатори, хоча й не займали високих посад, фактично стали новою моральною елітою, яка мала неформальний, але потужний вплив на політичні процеси.

Деякі редактори, серед них і колишні члени Політбюро, співчували Імре Надю, проте залишалися вірними партійній дисципліні. Цей внутрішній конфлікт між особистими переконаннями та партійною лояльністю відображав ширше явище — роздвоєння угорського суспільства між старою системою та новими ідеалами.

Різниця у підходах до журналістики в країнах радянського блоку була помітною. У різних редакціях рівень свободи, з яким дозволялося торкатися чутливих тем, значно відрізнявся, що демонструвало залежність медіа від політичних уподобань їхніх керівників [66, с. 590].

Приїзд Микити Хрущова до Варшави засвідчив спробу Кремля зберегти вплив у регіоні через кадрові рішення та політичний тиск. У Польщі, завдяки більш зваженому діалогу влади з суспільством, конфлікт вдалося врегулювати мирно. Натомість в Угорщині зволікання з реформами й байдужість керівництва лише посилили кризу.

23 жовтня студентська демонстрація переросла в масове повстання, що швидко набуло загальнонаціонального масштабу. Втручання радянських військ лише підсилило протест, пришвидшивши розпад старої системи. Влада фактично перейшла до революційних комітетів і робітничих рад, які стали символом народного спротиву.

Отже, свобода преси є фундаментальною умовою демократичного розвитку. Вона забезпечує різноманіття думок і відкритий обмін ідеями, але

водночас вимагає відповідальності, щоб уникнути маніпуляцій і дезінформації. Саме в такі періоди випробувань преса визначає своє справжнє місце — між владою й народом, між правдою й страхом, між свободою й контролем.

3.2. Медіапростір Угорщини на зламі політичних режимів і формування нової інформаційної культури

Програма студентської демонстрації справляла враження надзвичайною рішучістю та розмахом задумів. Перелік вимог — від негайної зміни партійно-державної верхівки й очищення апарату до виведення радянських військ, багатопартійності та повноцінних політичних свобод — точно передавав нерв епохи й концентрував очікування ширших опозиційних кіл. Ці пункти не були суто деклараціями студентства: вони резонували з накопиченим у суспільстві відчуттям несправедливості та потребою реального, а не косметичного курсу на демократизацію.

Попри спроби блокувати інформаційні канали, програмний документ прорвався в публічний простір. Радіоефір, контрольований владою, відмовився його озвучувати, однак друкована преса — передусім міські й молодіжні видання — віднайшла можливість надрукувати основні положення. Це, у свою чергу, свідчило про швидке зростання соціального попиту на зміни та про те, що наратив опозиції перестав бути маргінальним: вимоги, які ще вчора здавалися “радикальними”, сьогодні дедалі більше сприймалися як здоровий глузд широкими колами громадян [67, с. 97].

Змістовне ядро програми — не злам системи заради хаосу, а рух у напрямі парламентської демократії, громадянських прав і національного суверенітету — пояснює, чому її швидко підтримали різні соціальні групи. Рішучість формулювань поєднувалася з прагматизмом у способах реалізації: йшлося не про руйнацію, а про перезаснування суспільного договору, очищення соціалізму від тоталітарних нашарувань і повернення політики громадянам.

Демонстрація, розпочавшись як студентська ініціатива, стрімко набула масового характеру. По завершенні робочого дня до колони долучалися службовці урядових установ, інженери, вчителі, профспілкові активісти, бригади з промислових підприємств та транспортних вузлів — словом, репрезентативний зріз міського суспільства. Змішання молодіжного пориву і робітничої солідарності перетворило акцію на всенародний марш, у якому тексти гасел — за свободу слова, за національну гідність, за реформи — лунали разом із практичними вимогами поліпшити умови праці й побуту.

Атмосферу цієї динаміки точно вловив спеціальний випуск «Szabad Ifjúság», який не лише фіксував хід подій, а й інтерпретував його як спробу молодого покоління очистити партію від сталінської спадщини та відродити ідею соціалістичної демократії, тобто поєднати соціальну справедливість із політичними свободами. Публіцисти підкреслювали: мова не про сліпе наслідування чужих моделей, а про пошук угорського шляху — повернення морального змісту поняттю «соціалізм» через відповідальність і підзвітність влади.

Показовою була й позиція офіційного органу — «Szabad Nér». Видання привітало активність молоді, що виступала за «чистоту соціалізму», та загалом підтримало низку вимог організаторів, у тому числі про оновлення керівництва згідно з духом XX з'їзду. Водночас газета застерегла від «антисоціалістичної пропаганди», намагаючись утримати рух у рамках партійної допустимості. Проте події швидко вийшли за межі розрахунків: перші години ходи продемонстрували, що ініціатива переходить до вулиці, і впливові публічні інтелектуали — зокрема Г. Лошонці та інші — вже не встигали задавати тон чи обмежувати температуру протесту.

Радіозвернення Ерне Герьо о 20:00 стало каталізатором ескалації. Звинувачувальна і менторська риторика, сприйнята як образа для демонстрантів, викликала хвилю обурення на площі перед парламентом. Далі — класична логіка ранніх фаз революцій: вимога контролю над медіа. Коли делегація студентів і

робітників вирушила на радіо, щоб зачитати свої вимоги, їх зустрів кордон держбезпеки. Спроба прориву переросла у сутичку, пролилася перша кров — початок відліку трагічної спіралі насильства [68, с. 116].

Подальші години засвідчили драматичну зміну тональності. Мирна маніфестація кристалізувала осередки збройного опору; запанувала розгубленість не лише в урядових кабінетах, а й у редакціях, де ще вчора робили ставку на керовану лібералізацію. Пізніші свідчення згадують про «підвальні голоси» парламентського радіо, що намагалися «відмінити революцію» риторикою заспокоєння, шантажем і дрібними «соціальними сигналами» — аж до абсурдного натяку скасувати футбольний матч у неділю. Але кривава реальність уже не піддавалася символічним жестам: рахунок загиблих сягнув сотень, травмованих — тисяч; протистояння входило у фазу, де інформаційна боротьба поступалася місцем зброї.

Вночі Президія ЦК КНРС ухвалила рішення про введення радянських військ. Вранці 24 жовтня колони бронетехніки з'явилися на вулицях Будапешта. Формально метою було «показати силу» без прямого наказу на вогонь, але сам факт іноземної військової присутності миттєво посилив національно-визвольний вимір протесту: сотні, а згодом і тисячі містян взяли до рук зброю, інтуїтивно перетлумачуючи вимоги демократії в координатах суверенітету.

Преса цих днів стала водночас і свідком, і фрагментарним літописом подій. 24 жовтня у столиці не вийшла жодна газета — натомість містом ширилися листівки. У них вимагали негайного виведення радянських військ, а також заявляли про необхідність виходу з Варшавського договору та включення представників «революційної молоді» до складу уряду. Самвидав заповнював вакуум офіційних повідомлень, задаючи нову інформаційну динаміку й мову вимог.

Вже 25 жовтня з'явився єдиний щоденний друкований голос — профспілкова «Népszava», що від імені Угорської ради профспілок закликала до припинення вогню обома сторонами та амністії для тих, хто складе зброю. Того

ж дня побачило світ перше число газети революційної молоді «Igazság» («Правда») під редакцією комуніста Д. Обершовського. Це був символічний прорив: легальний друкований майданчик без попередньої цензури. «Igazság» представляла помірковане крило опору, підкреслюючи, що виступ спрямований не проти соціалістичного ідеалу як такого, а проти його викривлення та компрометації сталінською практикою [69, с. 448].

Схожий за духом заклик опублікував і «Magyar Nemzet», орган Вітчизняного народного фронту: повстанці наголошували, що вони не контрреволюціонери й не фашисти, а виразники базових прагнень більшості угорців — до порядку, прозорості, правди і світла «вільної країни». Це було важливою контрнарацією проти ярликів, які намагалася нав'язати офіційна пропаганда.

26 жовтня «Szabad Nép» трансливала коливання партійної верхівки, що балансувала між осудом жорсткої лінії Герьо та спробою порозуміння з повстанцями. Газета, фактично, шукала компромісну формулу: визнаючи провали старого курсу, закликала до тиші, діалогу і «угорського шляху до соціалізму» — лінії, що мала зберегти контури системи, але впустити до неї суспільний запит на свободу та суверенітет.

Отже, за кілька днів від моменту оприлюднення студентської програми країна пройшла шлях від мирної демонстрації до всенародного повстання з власною пресою, листівками, новими редакціями й альтернативними центрами комунікації. Програмні вимоги — виведення військ, політичні свободи, оновлення керівництва — із гасел перетворилися на політичний порядок денний мільйонів. І хоча подальший перебіг подій показав перевагу сили над словом, саме преса та публічна мова протесту надали революції 1956 року її чітку моральну географію — від «чистоти соціалізму» до «світла вільної країни».

Після призначення Імре Надя на посаду голови Ради Міністрів Угорщини, він спочатку не виступав проти присутності радянських військ у країні. Проте вже з перших днів у його близькому оточенні почали лунаати голоси, які вимагали

чіткого розриву з політикою минулого, що призвела до втрати народної довіри до соціалістичного уряду, а також закликів до переоцінки ставлення до повсталого народу. Його соратники — журналіст Геза Лошонци та економіст Ференц Донат, які займали впливові позиції у партійних структурах, відкрито висловили своє незадоволення офіційною оцінкою подій, вважаючи її надто догматичною і відірваною від реальності [70].

Члени команди Надя, серед яких були Міклош Гімеш та Міклош Вашархеї, встановили безпосередній контакт із редакторами повстанських листівок, розуміючи важливість інформаційного каналу між урядом і народом. З часом позиція самого Імре Надя зазнала глибокої еволюції — він дедалі більше схилявся до думки, що національне відродження не суперечить соціалістичним ідеалам, а є їх природним продовженням. Проте момент, коли радянські війська увійшли до Будапешта майже одночасно з його призначенням, виявився фатальним для його репутації: офіційна заява про запрошення радянської допомоги була зроблена від імені нового прем'єра, що викликало підозри у «зраді». Це підірвало довіру народу, і вже через кілька днів питання про лояльність Надя обговорювалося не лише у листівках, а й на незалежних радіостанціях, які стали голосом революційного міста.

28 жовтня Імре Надь зробив історичний крок, визнавши правомірність багатьох вимог повстанців, включно з необхідністю виведення радянських військ. Така позиція стала переломним моментом — вона засвідчила, що він зрозумів безперспективність опори на зовнішню силу й визнав глибину народного обурення. Цей крок також свідчив про зміну його політичного мислення: від партійного функціонера до державного діяча, який намагається спиратися на національні інтереси, а не на волю Кремля.

Його перші виступи, зокрема промова 25 жовтня, де Надь назвав події контрреволюцією, демонстрували паніку та розгубленість уряду. Проте вже за три дні, у зверненні 28 жовтня, він визнав революційний рух національно-демократичним і справедливим. Така зміна риторики відображала як глибоку

трансформацію його власних переконань, так і зрушення в суспільстві, що дедалі чіткіше формувало вимоги свободи, незалежності та демократизації.

Два виступи Надя стали символами двох різних епох — старої догматичної, що захищала систему, і нової, що відкривала шлях до діалогу між владою і народом. У них відчувався поступовий перехід від страху перед народом до спроби його почути, від ізоляції до солідарності з масами.

Про зміни в урядовій позиції свідчила і стаття «Відповідно до істини», надрукована в газеті «Szabad Nép», яку підписали Імре Надь та Янош Кадар. У ній визнавалося, що в країні відбувається національний демократичний рух, який неможливо ігнорувати. Автори підкреслювали, що партія повинна підтримати прагнення народу до свободи та незалежності [71, с. 93]. Основна думка статті полягала у тому, що будівництво соціалізму має спиратися на угорські умови, традиції та реальні потреби суспільства, а не на догматичні схеми, нав'язані ззовні.

Особливо наголошувалося, що рушійною силою подій є молоде покоління робітників і селян, тобто ті, хто, на відміну від «старих функціонерів», втілює щирість і оновлення. При цьому автори відмежовувалися від «ворожих елементів», намагаючись залишити рух у межах соціалістичного дискурсу, але без репресивного відтінку.

Газета «Népszava», у свою чергу, також визнавала, що серед повсталих були й антисоціалістичні сили, проте категорично відкидала спроби таврувати весь рух як контрреволюційний. На її шпальтах з'явилася думка, що більшість молоді боролася не проти соціалізму, а проти викривленої його форми — проти диктату, обману та корупції. Це свідчило про спробу створити нову інтерпретацію соціалізму, наближену до демократичних принципів і народної ініціативи.

У цей самий час радянська «Правда» опублікувала матеріал під заголовком «Контрреволюційний путч», приписуваний власкору Чеславу Крушинському. У статті угорські події описувалися як результат діяльності

імперіалістичних агентів, спрямованих на знищення народно-демократичного ладу. Автор повторював традиційний радянський наратив: внутрішні проблеми визнавалися, але зводилися до наслідку «змови Заходу».

У відповідь «Szabad Nér» опублікувала гостру репліку, у якій спростовувала радянські твердження. Редакція підкреслювала, що повстання не було антинародним, а навпаки — виражало глибоке прагнення до національної гідності, свободи й хліба. Газета заявила, що приписування цих подій іноземному впливу є образливим для угорського народу [72, с. 209]. Це була смілива заява, яка фактично означала відхід від радянської лінії і підтримку курсу на угорський шлях до соціалізму, заснований на рівноправних стосунках із Москвою.

Після 28 жовтня ситуація змінилася радикально. Було оголошено припинення вогню, ліквідовано Управління державної безпеки (ÁVH), що викликало загальне схвалення серед населення. На заміну старим структурам створювалися нові органи правопорядку, до складу яких входили й представники повстанців. Уряд ухвалив рішення про створення Революційного комітету оборони на чолі з генералом Бела Кіром, який мав об'єднати різні озброєні групи, встановити координацію і забезпечити порядок у столиці.

Таким чином, до кінця жовтня 1956 року країна вступила у нову політичну фазу, коли революційна стихія почала трансформуватися у спробу побудови національного демократичного уряду. Імре Надь із символу нерішучості поступово перетворювався на символ надії, а преса — з інструмента пропаганди на арену справжньої громадської дискусії.

Наприкінці жовтня, після тривалих боїв та дипломатичних перемовин, радянські танки й війська почали залишати територію Будапешта. Це рішення, ухвалене за погодженням із Москвою, мало колосальне символічне значення для всього угорського народу — воно сприймалося як перша справжня перемога революційного руху. Газета «Szabad Nér» опублікувала емоційну статтю під промовистим заголовком «Світає», у якій описувала момент відступу радянських сил як народження нової надії. Для преси та суспільства це був знак: епоха страху

та підпорядкування добігає кінця, і на горизонті з'являється світло свободи. Молодіжне видання «Szabad Ifjúság» у ті самі дні закликало учасників повстання скласти зброю, підкреслюючи, що їхня головна мета — визволення країни від зовнішньої залежності — фактично досягнута [73, с. 36].

У наступні дні змінилося й інформаційне тло. Тон газет став спокійнішим, і акценти змістилися з революційної риторики на відбудову мирного життя. Основними темами стали відновлення порядку, подолання економічного паралічу, відновлення інфраструктури та повернення до нормального ритму праці. Однак ця «післяреволюційна відлига» була крихкою — політична єдність, якої домоглися вуличні бої, швидко почала розпадатися на кілька течій.

Між офіційними деклараціями уряду Імре Надя та позицією повстанських груп існувала глибока прірва. Попри те, що прем'єр визнав низку вимог революційних комітетів і публічно засудив попередню політику, довіра до уряду залишалася обмеженою. Для багатьох повстанців Надь, колишній партійний функціонер, залишався уособленням системи, проти якої вони боролися. Символічним жестом цього недовіри стала реакція Йозефа Дудаша, керівника Угорського національного революційного комітету, який у день особистої зустрічі з Надем видав номер своєї газети «Függetlenség» із заголовком про невизнання чинного уряду. Це стало доказом, що навіть після політичних поступок Імре Надя авторитет влади залишався хитким, а революційна енергія — неконтрольованою.

В інформаційному просторі це роздвоєння відчувалося особливо гостро. Державні радіостанції, що залишалися під впливом уряду, намагалися транслювати заклики до спокою, відновлення «нормального життя» і єдності народу. Натомість локальні радіостанції, контрольовані революційними комітетами, продовжували закликати до реформ, вимагали повного розриву з радянським блоком і створення незалежної держави. Така різниця у тональності показувала справжній медійний плюралізм: уперше за роки цензури різні голоси лунали вільно, формуючи публічну арену зіткнення ідей.

Період кінця жовтня — початку листопада 1956 року став часом політичного відродження. Відновили діяльність старі партії, заборонені після 1948 року, зокрема соціал-демократи, національні селяни, ліберали. Вони намагалися відродити політичну традицію міжвоєнної Угорщини, але вже в нових історичних умовах. Більшість цих партій не відкидала соціалістичних засад, проте виступала за поєднання державного управління з ринковими механізмами, за децентралізацію та демократичний контроль над владою.

Формування коаліційного уряду на чолі з Імре Надем означало початок нового політичного ландшафту, у якому з'явилася багатопартійність і свобода преси. Кожна політична сила почала видавати власну газету, що стало знаковим моментом повернення інформаційного різноманіття. Так, поряд із партійними виданнями з'являлися й незалежні, що намагалися виступати рупором громадських настроїв. Суспільство, звикле до монолітної партійної риторики, раптом відкрило для себе новий світ публічної дискусії — зіткнення ідей, ідеологій і бачень майбутнього.

Для журналістської спільноти це був момент професійного відродження. Після років цензури і страху перед політичними репресіями журналісти вперше за десятиліття могли відкрито висловлювати свої думки. Вони перетворилися з виконавців партійної лінії на справжніх учасників історичного процесу. Головною темою, що об'єднувала всі видання, стало поняття національного суверенітету, який сприймався як ключ до свободи думки.

Газета «Magyar Szabadság» (Угорська свобода) проголосила свою місію — «служити справі угорської свободи», як зовнішньої, тобто державної незалежності, так і внутрішньої — свободи совісті, слова і демократії. Її публікації відзначалися ідеалізмом, вірою у відродження нації та прагненням до морального очищення після років страху [74].

Центральним мотивом для більшості газет став нейтралітет Угорщини. У статті «Незалежна Угорщина повинна стати нейтральною» пропонувалася концепція країни як моста між Сходом і Заходом — держави, яка зможе поєднати

європейську культуру з соціальними ідеалами. Ідея нейтралітету, висунута на початку листопада, отримала підтримку практично всіх провідних видань. У ній відчувався дух примирення, бажання побудувати нову зовнішню політику, яка б не протиставляла Угорщину Радянському Союзу, але й не підпорядковувала її жодному блоку.

Газета «Magyar Világ» (Світ Угорщини) наголошувала на необхідності «зруйнувати залізну завісу», розвивати торговельні та культурні контакти із Західною Європою, впроваджувати нові економічні технології та навчальні програми. Такий підхід свідчив про прагнення перетворити країну на економічно відкриту, модерну державу, яка прагне до партнерства, а не ізоляції.

Соціал-демократична «Népszava», повернувшись до свого історичного статусу органу Соціалістичної партії, активно висвітлювала міжнародні події, зокрема засідання Соцінтерну у Відні, підкреслюючи ідею європейської солідарності й спільного відродження після диктатур. Це показувало, що Угорщина прагнула не лише політичної, а й цивілізаційної інтеграції з Європою.

Попри спільну революційну енергію, риторика більшості газет зберігала патріотичний пафос і національну гордість. Минуле — особливо гіркий досвід Другої світової війни, коли Угорщина опинилася серед союзників Третього рейху, — залишалося моральною тінню, яку преса прагнула подолати. Тому заклики до національного відродження часто поєднувалися з мотивами спокути, гідності й оновлення. Ця патетика допомагала згуртовувати суспільство в нових умовах і створювати образ єдиного народу, який після десятиліть поневолення повертає собі голос і майбутнє [75, с. 77].

Таким чином, період відступу радянських військ і короткочасного миру восени 1956 року став золотим моментом угорської преси. У газетах і на хвилях радіо вперше за довгі роки звучала справжня багатоголосність. Це була епоха надій, коли свобода слова здавалася не мрією, а реальністю — короткою, але історично безцінною.

Публіцисти на кшталт Міхая Гімеша послідовно артикулювали прихильність до соціалістичної моделі розвитку, поєднуючи її з вимогою реальної багатопартійності, поваги до західних демократичних стандартів і націоналізації великого капіталу. У своїх текстах вони неодноразово застерігали від загрози різкого правого розвороту та наголошували на присутності регресивних сил, здатних перехопити ініціативу революції, розмити її соціалістичний зміст і — як наслідок — підірвати ту широку міжнародну симпатію, якою користувався угорський визвольний рух.

Ключовою для цих авторів була теза: побудова незалежної, справді демократичної Угорщини неможлива без цілеспрямованої боротьби з рецидивами старої практики — як у вигляді репресивних методів, так і у вигляді будь-яких проявів контрреволюції. Саме тому їхні публікації мали не тільки аналітичний, а й мобілізаційний характер: вони закликали не зупинятися на півдорозі, а доводити революційні перетворення до логічного завершення — у напрямі соціалізму з демократичним обличчям, опертого на самоврядування та правову державу.

Кривавий епізод біля будівлі будапештського міськкому в день, коли повстанці захопили редакцію «Szabad Nép», став шоком і для громадян, і для редакцій. Велика кількість жертв засвідчила, до чого призводить руйнація інституційного контролю: насильство, анархія, хаотичні зіткнення. Цей випадок показав крайню вразливість суспільства в точці, де держава втрачає керованість, а стихійна вулична логіка підміняє політичне врегулювання [76, с. 13]. Він також справив помітне враження на іноземну аудиторію, що загалом співчувала угорцям: стало очевидно, що затягування кризи підштовхує процес у бік неконтрольованої радикалізації, здатної перевести конфлікт у правий реваншистський тон.

На тлі швидких перемін відбувалося перекроювання політичної карти. Ліквідація Угорської партії трудящих (УТП) і оголошення про створення Угорської соціалістичної робітничої партії (УСРП) засвідчили спробу

розмежуватися зі сталінським спадком і задекларувати іншу — реформовану — версію соціалізму. Цю трансформацію супроводжувала медійна реформа. Відкриття газети «Népszabadság» стало знаковим моментом: вона претендувала на роль головного видання країни, працюючи в колишньому редакційному приміщенні «Szabad Nér», що раніше опинилося під контролем групи Й. Дудаша. Навколо неї сформувалося коло видань із різною політичною оптикою, які, попри походження з комуністичного середовища, намагалися відкрити простір для ширшої публічної дискусії. До процесу долучилися і журналісти «Szabad Nér», які, відчуючи тиск, зуміли переформатуватися й продовжити професійну роботу вже під новим брендом «Népszabadság».

Водночас найвпливовіші автори центральної преси, спираючись на власний авторитет, вирішили діяти автономно — поза прямою опікою УСРП та інших політичних структур. Поява «Magyar Szabadság» і одночасне оголошення про ініціативу створення соціалістичної партії нового типу демонстрували прагнення убезпечити простір слова від партійної монополії на «єдину істину». Ішлося про формування відкритої платформи для співіснування лівих течій — від соціал-демократів до гуманістичних марксистів — із збереженням спектра позицій і легітимної полеміки всередині ширшого соціалістичного табору [77, с. 583].

Суттєві зміни охопили і ефір. Реформа державного радіо та поява Вільного радіо імені Кошута засвідчили намагання вирвати ключовий комунікаційний канал з-під прямої партійно-урядової опіки. Однак із формуванням коаліційного кабінету Імре Надя уряд знову спробував підсилити вплив на інформаційний простір: планувалося використати радіомовлення як інструмент стабілізації і перетворити «Magyar Nemzet» на урядовий офіціоз. Так розгорнулася боротьба за медійну гегемонію — різні центри сили прагнули задати порядок денний і сформувати інтерпретацію подій для більшості громадян.

Оптимістичні інтонації в публіцистиці — на кшталт висловлювань Ласло Немета про можливість поєднання соціалістичних ідей з угорською

національною традицією — уживалися з тверезим розумінням: напруга не спадала навіть після тимчасового виведення радянських частин із Будапешта. Імовірність силового сценарію, питання про статус країни у Варшавському договорі, вразливість нових інститутів — усе це підтримувало відчуття хиткої рівноваги. Зрештою рішення Кремля на користь нової військової операції та виходу на авансцену уряду Яноша Кадара знову зімкнули інформаційні шлюзи: пресу взято під контроль, свободу слова різко обрізано.

Це обернулося тяжкими наслідками для цеху. Частина журналістів змушена була піти в підпілля або еміграцію; інші опинилися під слідством. Вироки були суворими, траплялися страти та смерті у в'язницях. Лише на початку 1960-х років відбулася хвиля амністій, що полегшила долю багатьох засуджених [78, с. 65]. Та навіть у цих обставинах значна кількість інтелектуалів не полишала праці: на відміну від «нормалізації» в Чехословаччині 1970-х, угорські мислителі шукали позасистемні форми активності — самвидав, наукові семінари, емігрантські видання.

Ті, хто виїхав на Захід, створили потужний інтелектуальний тил для осмислення революції та сучасної історії Угорщини. Пітер Кенде — яскравий приклад: повернувшись у 1990-х, він став одним із засновників Інституту вивчення подій 1956 року, який перетворився на важливий центр досліджень і пам'яті, зібравши корпус джерел і аналітики, що формує наше розуміння тієї епохи й сьогодні.

Після 1956-го країна увійшла у складну фазу відновлення. Громадський простір був пронизаний страхом та взаємною підозрою, економіка — виснажена, міжнародний маневр Угорщини жорстко лімітований Москвою. Янош Кадар вимушено будував політику дрібних кроків: з одного боку — демонструвати лояльність СРСР, з іншого — намацувати можливості для внутрішньої стабілізації й часткової лібералізації побуту. Це постійне балансування між національними потребами та очікуваннями Кремля визначало контури

угорського розвитку в наступні десятиліття — у тому числі й межі, в яких могла діяти преса та культурна інтелігенція.

У 1960–1970-х роках Угорщина вступила у фазу стрімкої індустріалізації та структурної модернізації, що кардинально змінила обличчя країни. Із традиційно аграрної держави вона поступово перетворювалася на промислово-аграрну, будуючи сотні заводів, фабрик і комбінатів за активної підтримки Радянського Союзу. Москва не лише постачала техніку й сировину, а й контролювала основні напрямки розвитку економіки, оскільки більшість угорських виробництв була орієнтована на внутрішній ринок СРСР і Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) [79, с. 65]. Ця економічна залежність перетворила Угорщину на частину єдиного соціалістичного господарського простору, позбавивши її можливості самостійно визначати пріоритети економічної політики.

У сільському господарстві до початку 1960-х років завершився один із наймасштабніших процесів повоєнного періоду — колективізація. Уже до середини 1962 року близько 96 % орних земель перейшло у власність кооперативів, що дало можливість централізовано керувати аграрним виробництвом і вважалось «досягненням соціалістичного господарювання». Хоча колективізація мала на меті забезпечення рівності й ефективності, вона часто супроводжувалася тиском на селян, втратами мотивації до праці та зниженням продуктивності.

Поступово директивно-планова економіка почала демонструвати ознаки виснаження. Держава, яка володіла всіма засобами виробництва, не могла ефективно реагувати на потреби ринку, що призвело до системного дефіциту, сповільнення темпів зростання, проблем із постачанням продуктів і споживчих товарів. Соціальні програми, які повинні були підтримувати життєвий рівень населення, ставали дедалі формальнішими. На початку 1960-х стало очевидно: система вичерпала внутрішні резерви, і без економічних реформ подальший розвиток ставав неможливим.

Спроби реформувати економіку розпочалися з «Нової економічної механіки» (1968 р.), яка мала на меті поєднати елементи планової економіки з ринковими методами управління. Вперше було запроваджено принципи господарської самостійності підприємств і часткову децентралізацію. Однак події Празької весни у Чехословаччині того ж року викликали жорстку реакцію в усьому радянському блоці. Під тиском Москви уряд Угорщини змушений був згорнути більшість реформ, аби уникнути звинувачень у «відхиленні від соціалістичного курсу».

Після 1973 року економічна лібералізація практично зупинилася. Посилення політичного контролю, енергетична криза і зростання цін на нафту призвели до нового етапу залежності від СРСР. Угорщина намагалася підтримувати рівень життя населення за рахунок зовнішніх кредитів, однак це рішення обернулося катастрофічним зростанням державного боргу. До початку 1980-х він сягнув розміру, еквівалентного річному національному доходу. Це викликало інфляцію, скорочення соціальних програм і падіння купівельної спроможності. У результаті країна опинилася на межі фінансової кризи [80].

Під тиском цих обставин угорське керівництво знову звернулося до реформаторських ідей середини 1960-х років. Уже з 1981 року дозволили створення «малих підприємств» у торгівлі, сфері послуг і легкій промисловості. Була легалізована індивідуальна трудова діяльність, кооперативи отримали більшу свободу дій, а робота за сумісництвом стала поширеним явищем. Цей сектор малого бізнесу заклав основу для приватизації 1990-х років і формування середнього класу власників — соціальної групи, яка згодом стане рушійною силою переходу до ринкової економіки.

Паралельно розпочалися зміни в політичному житті. Влада, намагаючись продемонструвати «демократичну відкритість», дозволила висування кількох кандидатів на парламентських виборах і частково послабила цензуру. У пресі почали з'являтися критичні матеріали, які аналізували економічні проблеми, занепад промисловості, питання угорців за кордоном. Проте більшість із них

залишалася без реакції з боку партійної еліти, що лише підкреслювало розрив між владою й суспільством.

Попри офіційну риторику, в суспільстві визрівала моральна опозиція радянському впливу. Цей опір набував різних форм: створення культурних і наукових товариств, незалежних об'єднань, обговорення альтернативних моделей розвитку. Серед інтелектуалів і навіть деяких партійних функціонерів поширювалася думка про необхідність оновлення політичної системи та відмову від централізованого диктату.

Особливу роль у цьому процесі відіграла Спілка письменників Угорщини, яка перетворилася на один із найактивніших осередків демократичного дискурсу. Попри постійний тиск із боку ЦК Угорської соціалістичної партії, письменники не припиняли публічних виступів, а їхні журнали ставали місцем, де народжувалися нові ідеї. Навіть коли влада запроваджувала санкції проти видавництв, обмежувала членство в Спілці та намагалася контролювати творчі спілки, літературна інтелігенція залишалася одним із головних каталізаторів суспільних змін.

Відмова приймати до Спілки членів правлячої партії стала символом відкритої конфронтації між владою та творчою елітою. Це підкреслювало значення незалежної громадської платформи, де можна було обговорювати політичні й соціальні проблеми без цензури. Письменники, журналісти, науковці поступово формували культурну альтернативу офіційному курсу.

У середині 1980-х на розвиток угорського суспільства вплинула політика «перебудови» Михайла Горбачова. Новий стиль мислення, заклики до гласності та оновлення соціалізму надихнули реформаторські сили в Угорщині. Відчувалося, що настав момент для переходу до демократичної системи, і саме Угорщина першою серед соціалістичних держав почала реальні приготування до трансформації політичного ладу [81, с. 30].

Однак навіть у цей період влада Яноша Кадара намагалася стримувати будь-які прояви опозиційної журналістики. Його режим прагнув зберегти

контроль над громадськими настроями, вважаючи свободу слова потенційною загрозою політичній стабільності. Незважаючи на відчутне пожвавлення суспільного життя, офіційна влада продовжувала обмежувати незалежну пресу, ліквідовувати ініціативи, що виходили за межі дозволеного дискурсу.

Янош Кадар, попри свою популярність серед частини населення, залишався жорстким правителем, який не терпів інакомислення навіть із лівих позицій. Приклад журналістів Ержебет Андіч та Андора Берей, які спробували перезапустити газету «Szabad Nép» як новий центральний орган Угорської соціалістичної робітничої партії, засвідчує масштаби репресій. Після конфлікту з керівництвом і появи опозиційної риторики їх арештували та заслали до СРСР, позбавивши депутатських повноважень. Цей випадок став черговим нагадуванням: навіть після десятиліть реформ угорський режим залишався авторитарним і нетерпимим до критики [82].

У цей час відбувалося і переосмислення попереднього досвіду. Частина журналістів та істориків, які розпочинали кар'єру в комуністичній пресі, почала критично оцінювати свою роль і ідеологію попередніх десятиліть. Міхай Мольнар, підсумовуючи події через десять років після революції, дійшов висновку, що система цінностей Імре Надя, хоч і мала гуманістичне підґрунтя, вже не відповідала викликам нової епохи.

Таким чином, революція 1956 року залишила тривалий відбиток у політичній пам'яті Угорщини. Вона стала джерелом натхнення для пізніших поколінь, які прагнули реформувати систему зсередини, і водночас — пересторогою для влади, яка намагалася утримати контроль будь-якою ціною. Саме досвід цих десятиліть — від індустріалізації 1960-х до кризи 1980-х — визначив шлях Угорщини до демократичних перетворень кінця XX століття.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі всебічно розкрито модель взаємодії між владою, суспільством та засобами масової інформації, яка виявляється надзвичайно показовою для країн Центрально-Східної Європи. Саме ЗМІ виступають у цій моделі не лише інструментом передачі інформації, а й ключовим посередником суспільно-політичного діалогу, що забезпечує комунікацію між урядовими структурами та громадянами. Подібна взаємодія набуває особливої ваги в умовах трансформації від тоталітарних режимів до демократії, коли медіа стають одним із головних механізмів формування нової політичної культури та суспільної самосвідомості.

У цьому контексті засоби масової інформації перестають бути лише «ретранслятором» урядових рішень. Вони перетворюються на публічний простір для діалогу, дискусій і навіть протистояння думок. Журналісти та редакції отримують змогу не лише інформувати, а й формувати громадську позицію, ставити незручні питання владі, аналізувати процеси реформ, відкривати соціальні проблеми. Медіа починають виконувати функцію інтелектуального форуму, де відбувається обговорення питань державної політики, національної ідентичності, прав людини та майбутнього країни. Саме в такому діалозі народжується усвідомлення демократичних цінностей, що є фундаментом громадянського суспільства.

Водночас варто враховувати, що характер взаємодії між владою та пресою відрізняється в кожній державі, оскільки залежить від історичних умов, рівня політичної культури, стану свободи слова та ступеня незалежності журналістів. У країнах із довгою традицією цензури медіа часто залишаються обережними, тоді як у державах, де демократія розвивається швидше, журналістика набуває більшої автономії та критичності.

В Угорщині, як і в інших постсоціалістичних країнах, мас-медіа — газети, журнали, радіо, телебачення та інтернет-видання — стали головними

комунікаційними каналами між владою і громадськістю. Вони виконують функцію дзеркала суспільних настроїв, арени для обговорення реформ, платформи для презентації альтернативних поглядів. Через них формуються уявлення про політичну реальність, відбувається конструювання образу сучасної Угорщини у свідомості громадян.

Сучасна угорська журналістика багато в чому наслідує європейські професійні стандарти: орієнтацію на достовірність фактів, відповідальність за слово, баланс думок і прагнення до експертного аналізу. Проте її відмінність полягає у національному культурному контексті, у відчутному зв'язку між журналістською риторикою й історичною пам'яттю народу. Тематика угорських медіа часто включає питання збереження національної спадщини, ролі історії в сучасній політиці, а також проблеми європейської ідентичності країни.

В останні роки в медіапросторі Угорщини посилилася тенденція до централізації впливу, і дедалі частіше порушується питання щодо незалежності преси та меж свободи слова. Журналісти наголошують, що державний тиск на редакційну політику та концентрація власності у руках політично лояльних бізнес-груп зменшують різноманітність думок у публічному просторі. Це створює ризик монополізації інформації, що в свою чергу впливає на довіру суспільства до медіа.

Переломним моментом для угорських засобів масової інформації стало падіння Берлінської стіни та подальший перехід країни до демократії і ринкової економіки. Нові політичні реалії змінили не лише систему управління, а й саму природу журналістики. Зміна форм власності, поява приватних видавництв і незалежних продакшенів відкрили шлях до медіа-плюралізму. Газети, що раніше відтворювали державну пропаганду, почали публікувати матеріали про права людини, свободу вибору, політичні реформи, соціальні контрасти.

У 1990-х роках угорська преса зазнала якісного оновлення: виникли незалежні редакції, опозиційні видання, комерційні телеканали та регіональні інтернет-ресурси. Вони стали частиною відкритого інформаційного ринку, який

сприяв розвитку критичного мислення та політичної конкуренції. Роздержавлення ЗМІ також стимулювало конкуренцію, змусивши видання зосередитися на якості контенту, достовірності фактів і глибшому аналізі подій.

Історія угорської публіцистики від XVIII століття до сьогодення чітко демонструє еволюцію журналістської думки від елітарного до суспільно значущого інституту. Її зародження пов'язане з періодом Просвітництва, коли перші газетярі з числа інтелектуалів і представників аристократії намагалися впливати на державні процеси через публічне слово. Уже тоді преса почала виконувати функцію не просто інформування, а й просвітництва та виховання громадської свідомості.

У XIX столітті угорська журналістика зазнала розквіту: до неї долучалися письменники, науковці, діячі культури. Газети стали центром інтелектуального життя, а публіцистика — жанром, який визначав суспільний тон і моральну атмосферу епохи. Саме тоді закладено традиції гуманістичної, національно зорієнтованої журналістики, що збереглися донині.

У XX столітті розвиток угорської публіцистики супроводжувався глибокими потрясіннями. Період міжвоєння (1918–1945) став випробуванням для журналістів, які опинилися між вимогами влади та обов'язком говорити правду. Часті зміни урядів, революційні хвилі, суперечливі ідеологічні течії перетворили пресу на арену політичних баталій. Кожен новий режим вимагав від журналістів лояльності, водночас караючи тих, хто залишався незалежним. Це сформувало своєрідну школу виживання угорської журналістики — уміння зберігати гідність навіть у найскладніших умовах.

Таким чином, еволюція угорських мас-медіа від тоталітарної доби до сучасності демонструє, що журналістика є не лише професією, а й дзеркалом політичної історії нації. Вона відображає шлях країни від залежності до самостійності, від монологу влади — до полілогу суспільства. Сьогодні угорські ЗМІ залишаються важливим інструментом громадського контролю, носієм національної пам'яті та каталізатором демократичних перетворень у регіоні.

Наведений період став визначальним для становлення угорської публіцистики та окреслення ролі медіа в політичному житті країни. Преса поступово перетворилася з простого каналу інформування на помітного учасника політичних процесів: редакції змушені були оперативно реагувати на зміни влади, відображати офіційні вимоги, а також фіксувати й артикулювати інтереси різних суспільних груп. Саме через шпальти газет і журналів формувався простір публічної політики, де зіштовхувалися урядові наративи й альтернативні інтерпретації подій.

Короткий, але надзвичайно жорсткий епізод 1919 року, коли комуністи прийшли до влади, показав, наскільки вирішальною для будь-якого режиму є сфера інформації. Було впроваджено тотальну цензуру, багато видань закрили, а інформаційний обіг поставили під безпосередній контроль партійних структур. Для утвердження ідеологічної монополії влада не лише обмежувала свободу слова, а й активно витісняла всі дискусійні й критичні голоси з публічного простору. Преса в цих умовах втратила автономію й стала інструментом одноманітної пропаганди, покликаної легітимувати політику керівництва та готувати суспільство до можливого силового протистояння.

Поразка більшовицького експерименту та прихід кабінету Іштвана Бетлена у 1920-х роках означали часткове послаблення тиску на медіа. Контроль не зник, однак став більш диференційованим: окремі видання (на кшталт *Újság* чи *Világ*) забороняли, а інші — підтримували держсубсидіями. Завдяки цьому в провінційній пресі з'явився простір для локальних тем і різноманітніших думок, а медійне поле стало менш монолітним. Фактично, держава застосовувала «керований плюралізм»: частково відкриваючи ринок ідей, але зберігаючи інструменти вибіркового тиску й фільтрації небажаних позицій.

З початком Другої світової війни ситуація різко змінилася. 1 вересня 1939 року запровадження надзвичайного стану супроводжувалося посиленням цензури й обмеженням накладів: влада прагнула жорстко дозувати інформацію, що доходила до громадян у воєнний час. Постанова від 28 серпня 1940 року ще

ширше інституціоналізувала контроль: до цензурних органів долучилися Кабінет прем'єра, міністерства оборони, фінансів, закордонних справ, Генштаб, а на місцях — прокуратура й поліція. Це означало повсюдний превентивний нагляд за контентом, де будь-яка публікація могла бути заблокована з міркувань «державної необхідності».

У 1941–1944 роках медійний ландшафт дедалі більше централізувався: показуючи лояльність до Берліна, угорська влада закручувала гайки в інформаційній сфері, а з початком німецької окупації подвійні механізми контролю зняли — редакції фактично інтегрували в систему нацистської пропаганди. Газети й журнали підлаштовували під догми окупаційної адміністрації, витісняючи будь-які альтернативні трактування подій. У цей період преса, по суті, втратила функцію комунікативного посередника між суспільством і владою й перетворилася на ретранслятор зовнішньої політичної волі.

Восени 1944 року, із входом радянських військ на угорську територію, почався процес звільнення країни від нацистського контролю — і водночас формування нового інформаційного порядку. Уже в січні 1945 року, невдовзі після визволення Пешта, за комуністичного патронажу щоденно виходила «Szabadság» («Свобода»). Однак навіть у цих умовах журналісти наштовхувалися на цензурні ліміти: будь-яка критика дій Червоної армії блокувалася, а керівники КП не допускали тональності, що виходила за межі дозволеного. Тож і тут свобода слова була відносною: спектр прийнятних позицій визначався політичними інтересами нової влади.

Паралельно технологічний прогрес кардинально трансформував спосіб виробництва та споживання новин. Телеграф і телефон дали змогу швидко поширювати повідомлення на великі відстані, а поліграфічні інновації — друкувати більш насичені, ілюстровані шпальти. Включення фотографії, розвиток репродукційних методів і верстки підвищили «видимість» подій, зробивши пресу візуально переконливішою та доступнішою для широкої

аудиторії. Ці технічні зрушення змінили не лише дизайн видань, а й саму логіку новинного циклу — темп, інтонацію, очікування читачів.

Окремою «революцією» стало радіо. Уже в 1920-х роках воно відкривало мільйонам слухачів доступ до оперативної інформації й розважального контенту; зі здешевленням приймачів медіум став по-справжньому масовим. У роки окупації ефір контролювали, але після приходу радянських військ мовлення швидко відновилося, набуваючи ролі центрального каналу мобілізації й інформування. Радіо, на відміну від преси, дозволяло владі миттєво реагувати на події, а громадянам — відчувати приналежність до великої аудиторії, що «слухає одночасно».

Міжвоєнна угорська журналістика, попри авторитарні практики, зберігала помітну багатопартійність і тематичну різноманітність. У цьому — її історичний ресурс, що знадобився після 1989–1990 років, коли країна відмовилася від соціалістичної моделі. Тодішній досвід альтернативних дискусій, локальних ініціатив і жанрового розмаїття допоміг швидше перебудувати медіа під демократичні стандарти: розширити спектр голосів, відновити слідчу журналістику, посилити аналітичну складову, увести нові формати суспільної комунікації.

Отже, від 1918 до 1945 року угорські ЗМІ пройшли шлях від політизованого майданчика зі змінним рівнем свободи до інструмента різних владарюючих проєктів — і знову до поступового повернення функції публічного форуму. Досвід цензури та «керованого плюралізму», поєднаний із технологічним стрибком, визначив обличчя угорської публіцистики на десятиліття вперед і став важливою передумовою для її відродження в епоху демократичних перетворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Журналістика в Угорщині: загальне та особливе: Монографія / Д.І. Ткач. – К.: «КРОК», 2020. – 300 с.
2. A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság alkotmánya [https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91900035.TV](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91900035.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38) &searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38.
3. Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.
4. . Що таке «неліберальна демократія» і як її запроваджують в Угорщині? <https://uifuture.org/publications/24443-neliberalna-demokratiya>.
5. Д.Ткач. Влада та опозиція в Угорщині – зміна облич чи зміна курсу? / Д. І. Ткач // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних

досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2014. – Вип. 2. – С. 75-90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2014_2_8.

6. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч.-посіб. – К.: МАУП, 2001. – С. 66–67.

7. Чекмишев О.В., Ярошенко Л.А. Основи якісного блогерства // Асоціація «Спільний простір», Комітет «Рівність можливостей» / Навчальний посібник. – К.: 2014, ФОП А.М. Рудницька, с. 48.

8. Дзьобань О.П. Філософія інформаційного права: світоглядний загальнотеоретичні засади: Монографія. – Харків: Майдан, 2013. – 360 с.

9. Az Index újságírója részletesen megírta, miért mondtak fel 444. hu, 2020. július 25. <https://444.hu/2020/07/25/az-index-ujsgirojareszletesen-megirta-miert-mondtak-fel>.

10. Віце-прем'єр Угорщини: «Автономія – мета та майбутнє закордонних угорських меншин» URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/197237>.

11. Шипка Н. Угорська національна меншина як чинник формування українсько-угорських міждержавних політичних відносин (1991–2006 рр.) – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – Вип. 19. – С. 208–216.

12. Декларація про принципи співробітництва між Українською Радянською Соціалістичною Республікою та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей // Збірник чинних міжнародних договорів України. – Т.1. – К., 2001. – С. 269–274.

13. Україна: утвердження незалежної держави (1991-2001). – К.: «Альтернативи», 2001. – С. 385.

14. Aláírta az ukrajnai nemzeti kisebbségek és több nemzetközi szervezet által is bírált nyelvtörvényt kedden a kijevi parlament elnöke, Andrij Parubij, miután a törvényhozás elutasította az ellenzéki képviselők beadványait. https://nepszava.hu/3035944_szabad-utakapott-az-ukran-nyelvtorveny.

15. Журналістика в умовах конфлікту : передовий досвід та рекомендації : Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ / М. Буроменський та ін. Київ: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с.
16. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
17. Земляна І. Журналіст і (НЕ)безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах. Київ : Софія-А, 2016. 192 с.
18. Михайлин І. Основи журналістики : підручник. Київ : Центр учб. літ., 2011. 494 с.
19. Товтин Я., Андрусак Я. Суперництво між Габсбургами та Ягеллонами за чесько – угорський трон (середина XV–початок XVI ст.) // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2008. – Вип. 1. – С. 198-202.
20. Цигак В. Наукові дискусії навколо «Ілюстрованої хроніки» в контексті історіописання в угорському королівстві за правління династії Анжу (XIV ст.) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». – 2017. – Вип. 1 (36). – С. 108-117.
21. Бажан О. Реакція українського суспільства на події 1956 року в Угорщині // Науковий вісник Ужгородського у-ту. Серія: історія. – Вип. 18. – Ужгород, 2007. – С.32-38.
22. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / перекл. з англ. – К.: Критика, 2004. – 352 с.
23. Король І. Ф. Угорська революція 1956 р.: початок краху про радянських тоталітарних режимів – Ужгород: В. Падяка, 2002. – 197 с.
24. Мандрик І. Еволюція політичних та наукових оцінок народного повстання в Угорщині 1956 року // Науковий вісник Ужгородського у-ту. Серія: історія. – Вип. 18. – Ужгород, 2007. – С. 113-119.
25. Пилявець Р.І. Збройне втручання СРСР у внутрішні справи Угорщини: прийняття рішення // Воєнна історія. – 2002. – № 1. – С. 84-100.

26. Райнер Я. Трагічна доля прем'єр-міністра: До 100-річчя з дня народження Імре Надя // Всесвіт. – 1996. – № 10-11. – С. 165-166.
27. Сурнін В. Еволюція радянської зовнішньої політики в контексті угорських подій 1956 року // Науковий вісник Ужгородського у-ту. Серія: історія. – Вип. 18. – Ужгород, 2007. – С. 222-228.
28. Угорщина // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А.Смолій (голова) та ін.. – Т. 10. – К.: Наук. Думка, 2013. – С. 201-206.
29. Луцкай В. І. Системна криза тоталітарного режиму в Угорщині (1949-1956 рр.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В. І. Луцкай. – К., 2002. – 228 с.
30. Романюк М. Закарпатська україномовна преса 20–30-х років: до питань історіографії та методики дослідження / М. Романюк, В. Габор // Зб. Праць НДПЦ. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 136–151.
31. Кость С. Історія української журналістики (західноукраїнська преса першої половини ХХ ст.: структура, проблематика. Книга перша) / С. Кость. – Львів, 2010. – 264 с.
32. Преса боротьби й ідеї (західноукраїнська публіцистика першої половини ХХ ст.: Зб. текстів / Уклад. і авт. вступ. статті та коментарів С. Кость. – Львів, 1994. – 526 с.
33. Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. У всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) / С. Кость. – Львів, 2006. – 514 с.
34. Чорноморець Ю. П. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопігита до Геннадія Схолярія. Монографія. Київ, 2010. 568 с. URL : http://www.filosof.com.ua/Conference/Chornomorec-monografiya_v%20druk.pdf.
35. Міжнародна наукова конференція з усної історії «Між минулим і майбутнім: усна історія, пам'ять та смисл»: [7-11 лип. 2010 р., Прага (Чехія)]. Український історичний журнал. 2010. № 5. С. 223–225.

36. Акімов О. Західноукраїнська Народна Республіка. Історія України. 10 клас. Історія України. 2012. № 41–42. С. 17 –22.
37. Засипко М. В. Політична і соціально-економічна діяльність Данила Апостола: автореф. дис. ... канд. іст. наук. Івано-Франківськ, 2015. 16 с.
38. Ковалевська О. О. Іконографія козацьких старшин XVII - XVIII ст.: джерела та історіографія : автореф. дис. ... д-ра істор. наук. Київ, 2015. 36 с.
39. На землі, на рідній : антологія. Кн.5 : На древньому Кизикерменському тракті. Упоряд. Г. Гусейнов. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2008. 359 с.
40. Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10. 784 с.
41. Мельник О. О. Історична енциклопедія Криворіжжя: у 3 т. Кривий Ріг, 2012. 455 с.
42. Матеріали Всеукр. наук. конф. «Соціальна історія: питання теорії та наукової практики», Київ, 18 лист. 2015 р. Історичні студії. Вип. 2. Житомир, 2016. 248 с.
43. Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Київ, 2012. 464 с.
44. Українське суспільство на шляху до політичної нації: історія і сучасність : кол. моногр. Київ., 2014. 478 с.
45. Алексєєв Ю. М., Вертегел А. Г., Казаков О. О. Всесвітня історія : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2006. 240 с.
46. Воропаєва В. В., Татаринов М. В. Всесвітня історія. Нова історія (кінець XVIII - початок XX ст.). 9 кл. : плани-конспекти уроків. Харків, 2005. 272 с.
47. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.
48. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с.

49. Історія Національної академії наук України, 1941–1945. Ч. 2. Додатки / упоряд. Л. М. Яременко та ін.; НАН України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Інститут архівознавства, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2007. 573 с.
50. Радянсько партійна преса післявоєнного періоду [Електронний ресурс] Сайт: «OsviTa.ua» - Режим доступу: [hTTP://ru.OsviTa.ua/vnz/repOrTs/jOurnaIism/22295](http://ru.OsviTa.ua/vnz/repOrTs/jOurnaIism/22295).
51. Строката Н. Український національний фронт. 1964-1967. Сучасність. 1985. Ч.6. С.67-75.
52. Ладиченко Т.В., Осмоловський С.О. Всесвітня історія. навч. посіб. Київ: 2010. 240с.
53. Романюк.І. XXIV З'їзд комуністичної партії радянського союзу. Наддніпрянська правда. 1971. №№75(13545), 76(13546). С. 1-9.
54. Гайдай.І. Непорушний союз братніх народів. Наддніпрянська правда. 1972. №298 (14075). С. 1-7.
55. Романюк М.М. Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. Львів: 1995. 268с.
56. Знов червоний терор. Воля і Батьківщина. 1965. Ч.10. С.1-2.
57. Захаров Б.Є. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харків: 2003. 149с.
58. Зайцев Ю. Д. Опозиційний рух 60-80-х років. Сторінки історії України ХХ століття . Київ. 1992. С.3-31.
59. Животко А. Історія української преси. навч. посіб. Київ: 1999. 368с.
60. Губка І. Життя славетних. Воля і Батьківщина. 2004. Ч.1 (18/34). С.38.
61. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917– 1991 рр.): навч. посіб. Київ: МАУП, 2007. 174с.

62. Баран В.К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів: НАН, 1996. 446 с.
63. Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Ф.3. Оп.6. Спр.2. С.37-48.
64. Баран В.К. Україна після Сталіна: нарис історії 1953–1985 рр. Львів: 1992. 124 с.
65. Ткач Д.І. Право-консервативна ідеологія уряду Віктора Орбана – головна причина системного конфлікту ЄС та Угорщини / Д. І. Ткач // Зовнішні справи. - 2022. - Т. 32. - № 1. - С. 9-15. - http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovsp_2022_32_1_3.
66. Solt Pál (főszerk.): Iratok az igazságszolgáltatás történetéből I. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1992. p. 588–591.
67. Ткач Д.І. Правове регулювання діяльності ЗМІ Угорщини новітньої доби / Д. І. Ткач // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - 2020. - № 5. - С. 99-105. - DOI <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.05.10>.
68. Zinner Tibor: A kádári megtorlás rendszere. Budapest, Hamvas Intézet, 2001. p. 167.
69. Györkő László A bakancsos forradalom – Bp.: Kossuth, 2001. – p. 542.
70. Д.Ткач. Уроки Угорської революції 1956 року. <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/tkach-0005.pdf>.
71. Кіш Є. Три домінанти в політичній палітрі Угорщини // Стратегічна панорама. – 2013. – №1–2. – С. 85–99.
72. Кіш Є. Політична трансформація в Угорщині в контексті загальноєвропейської інтеграції на зламі тисячоліть // Україна в сучасному геополітичному просторі : теоретичний та прикладний аспекти : [кол. моногр.] / За ред. Ф.М. Рудича. – С. 293–308.
73. Мединський І., Капчос Б. Аудит зовнішньої політики: Україна Угорщина. Київ: Інститут світової політики, 2016. 43 с.

74. Ткач Д.І. Медіаполітика за часів урядування ФІДЕС - УГС в Угорщині / Д. І. Ткач // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. - 2020. - Vol.02(26). - (accessed 25 August 2020). - https://issn2391-4164.blogspot.com/2021/04/social-and-human-sciences-polish_94.html
75. Rainer M. János: Az író helye. Viták az irodalmi sajtóban 1953–1956. Budapest, Magvető, 1990. p. 124.
76. Ткач Д. Українсько-угорські відносини: нові виклики та загрози:журнал. Київ : Зовнішні справи, 2018. С. 19.
77. The 1956 Hungarian Revolution. A History in Documents. ВР.:
78. Institute for the History of the 1956 Hungarian Revolution, 2002. – p.600.
79. Мітряєва С.І. Система підтримки закордонних співвітчизників в країнах Карпатського Єврорегіону: приклад Угорщини // Гілея: науковий вісник. 2013. № 76. С. 63–67.
80. Ткач Д.І. Журналістика Угорщини після зміни політичного режиму наприкінці 80 -х / Д. І. Ткач // Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal. - 2020. - Vol. 03 (27). - (accessed 25 August 2020). - https://issn2391-4164.blogspot.com/2021/04/social-and-human-sciences-polish_94.html.
81. Sipos Lajos: Az elérhetetlen eszmény. A Napkelettől a Magyar Szemléig. Tekintet, 2010. 5. p. 3-36.
82. Ткач Д.І. Масмедіа Угорщини про проблеми в українсько-угорських відносинах, пов'язаних із Законом про освіту / Д. І. Ткач // Зовнішні справи. - 2020. - № 7/8. - <https://uaforeignaffairs.com/uk/journal-article/38>.